

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 13 OKTOBER 1965 - No. 2512

ALLE VORMEN VAN KAPITAAL-
EN RENTEVEZEKERING

de is uw
vertrouwen waard!

SCHIEDAM - TEL. 010 - 26 93 04

lid van de groep

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT. EN GELDSCHIEFBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

The **United Nations Centre for Industrial Development**, which was established to assist the developing countries in their efforts to accelerate industrialization, expects a substantial increase in its programme in 1966. Additional staff will be needed with backgrounds in Industrial Economics and/or Engineering for carrying out research work, the preparation of studies, the organization and servicing of technical meetings and technical assistance activities.

QUALIFICATIONS: University degree and practical experience in industrial economics and/or engineering. Fluency in English is usually required; working knowledge of French, Spanish or Russian is highly desirable.

DURATION: Two year fixed-term appointment, or career appointment.

SALARY: Depending upon length and level of experience, salaries will range, after taxation, from approximately \$ 5,800 to \$ 16,880 per annum.

LOCATION: UN Headquarters, New York.

Applications should be forwarded to W. H. Tarzi, Secretariat Recruitment Service, United Nations, New York.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lamby; s; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Op basis van de regionale inkomensstatistieken heeft het C.B.S. voor de jaren 1950 en 1960 de herkomst van de inkomens naar de drie hoofdsectoren van het bedrijfsleven, t.w. nijverheid, landbouw (inclusief visserij) en dienstverlening nagegaan ¹⁾.

Tabel 1, waarin enkele resultaten van dit vergelijkend onderzoek zijn verwerkt, laat o.m. het volgende zien:

a. In de periode 1950-1960, die een bevolkingstoename van 14 pCt. vertoonde, steeg het aantal belastingplichtigen met 19 pCt., m.a.w. het aandeel van de werkende beroepsbevolking in het totaal van de bevolking steeg van 35,3 pCt. tot 36,8 pCt. ²⁾.

b. De totale inkomensstijging in de beschouwde periode bedroeg nominaal 125 pCt., reëel 60 pCt.; voor de gemiddelde inkomensstijging waren deze cijfers 90 pCt. resp. 35 pCt.

c. Geheel volgens de verwachtingen blijkt het aandeel van de landbouw, zowel wat aantallen als inkomens betreft, sterk te zijn gedaald (de aantallen zelfs ook absoluut: van 480.900 tot 423.500). De dienstverlenende sector daar-

entegen geeft voor beide grootheden een relatieve stijging te zien. De nijverheid neemt een middenpositie in: haar aandeel in het totaal is wat de aantallen betreft gelijk gebleven (absoluut gezien dus gestegen met 19 pCt. = het percentage van de stijging van het totaal aantal belastingplichtigen); het inkomen is relatief gestegen. Een en ander komt ook duidelijk naar voren uit de indexcijfers: in de landbouw daalde het aantal met 12 pCt., in de dienstsector steeg het met 29 pCt. en in de nijverheid steeg het, zoals wij reeds zagen, met 19 pCt.

d. Gaf het totale gemiddelde inkomen een stijging te zien met nominaal 90 pCt., voor de afzonderlijke sectoren bedroeg dit nominale stijgingspercentage: 84 voor zowel landbouw als dienstverlening en 99 voor de nijverheid. De aandelen van de inkomens van nijverheid en dienstverlening in het totaal zijn in 1960 t.o.v. 1950 elk met 5 pCt. gestegen (van 38,4 pCt. tot 40,2 pCt., resp. van 46,6 pCt. tot 49,0 pCt.); het aandeel van de landbouw is met 28 pCt. gedaald (van 15,0 pCt. tot 10,8 pCt.).

TABEL 1. *Inkomensverdeling naar hoofdsectoren bedrijfsleven*

	absolute cijfers						procentuele cijfers				indexcijfers 1960 (1950 = 100)		
	1950			1960			1950		1960		aantal	in-komen	gemiddeld in-komen
	aantal (x 1.000)	inkomen (mln.glds.)	gem. ink. in gld.	aantal (x 1.000)	inkomen (mln.glds.)	gem. ink. in gld.	aantal	in-komen	aantal	in-komen			
nijverheid	1.541,5	4.285,3	2.780	1.828,9	10.115,7	5.530	43,2	38,4	43,2	40,2	119	236	199
landbouw a)	480,9	1.674,0	3.481	423,5	2.710,4	6.399	13,5	15,0	10,0	10,8	88	162	184
dienstverlening b)	1.542,6	5.212,0	3.379	1.985,3	12.353,5	6.222	43,3	46,6	46,8	49,0	129	237	184
totaal	3.565,0	11.171,3	3.134	4.237,7	25.179,6	5.941	100	100	100	100	119	225	190

a) Inclusief visserij.

b) Inclusief handel, bank- en verzekeringswezen, vervoers-, opslag- en communicatiebedrijven.

Hetzelfde onderzoek levert nog een ander interessant resultaat op: het geeft namelijk inzicht in de, in de periode 1950-1960 tot stand gekomen, algehele inkomensstijging aan de hand van een tabel die aangeeft hoeveel belastingplichtigen elke inkomensklasse telt, en wel cumulatief zodat bij elke klassegrens is af te lezen hoeveel belastingplichtigen een inkomen hebben dat beneden deze grens ligt (zie tabel 2).

Zo zien wij dat in 1950 slechts 2,7 pCt. van alle belastingplichtigen een inkomen had dat meer dan f. 10.000 bedroeg; in 1960 was dit cijfer 10,4 pCt., het viervoudige dus. Voor de nijverheid bedragen deze percentages 1,6 in 1950 resp. 6,6 in 1960, voor de landbouw 4,2 resp. 14,6 en voor de dienstverlenende bedrijven 3,5 resp. 13,1.

Niet alleen toont de landbouw, zoals uit tabel 1 blijkt, het hoogste gemiddelde inkomen; in deze sector zijn ook de middengroepen van de inkomensstrekken qua aantal het sterkst vertegenwoordigd. Dat blijkt uit tabel 3, waarin de resultaten, zoals deze in tabel 2 staan vermeld, op enigszins andere wijze zijn gepresenteerd. Daaruit valt te concluderen dat in de landbouw zowel minder lage als minder zeer hoge inkomens worden verdiend dan in de nijverheid en de dienstverlenende bedrijven.

TABEL 2. *Aantallen belastingplichtigen in sectoren per inkomensklasse (cumulatief in procenten)*

inkomensklasse x f. 1.000	nijverheid		landbouw		diensten-verlening		totaal	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960	1950	1960
	< 2	37,4	15,2	32,9	10,7	35,9	19,6	36,2
< 4	87,5	33,1	73,8	32,5	75,9	38,7	80,7	53,6
< 6	95,7	68,9	86,9	61,0	89,9	61,5	92,1	64,7
< 8	97,6	88,0	92,9	77,0	94,5	79,0	95,7	82,8
< 10	98,4	93,4	95,8	85,4	96,5	86,9	97,3	89,6
< 15	99,2	97,1	98,5	94,3	98,3	94,3	98,8	95,5
< 20	99,5	98,3	99,4	97,3	99,0	96,9	99,3	97,5
< 50	99,9	99,7	100,0	99,8	99,9	99,9	99,9	99,6
< 100	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	99,9

TABEL 3. *Aantallen belastingplichtigen in sectoren per inkomensklasse (in procenten)*

inkomensklasse x f. 1.000	nijverheid		landbouw		diensten-verlening		totaal	
	1950	1960	1950	1960	1950	1960	1950	1960
	< 8	97,6	88,0	92,9	77,0	94,5	79,0	95,7
8- < 50	2,3	11,7	7,1	22,8	5,4	20,5	4,2	16,8
5 en meer	0,1	0,3	—	0,2	0,1	0,5	0,1	0,4
totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

¹⁾ In het „Maandschrift” van augustus 1965.

²⁾ Ter vergelijking: op 31 december 1963 maakte in Nederland de bevolking van 15 tot 65 jaar 62 pCt. uit van het totaal. Voor de gehele E.E.G. was ditzelfde cijfer 65 pCt.

INHOUD

<p>Inkomensverdeling naar sectoren ..... 939</p> <p>Heroriëntering van het economisch beleid (III), door Dr. C. de Galan..... 940</p> <p>Het woningbouwprogramma 1966, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom..... 942</p> <p>Automatisering, internationale liquiditeit en prijs- stabilisatie van grondstoffen, door Dr. E. H. F. van der Lely..... 945</p> <p>Verschuivingen op energiegebied, door F. S.</p>	<p style="text-align: right;">Blz.</p> <p>Noordhoff ..... 948</p> <p>Ingezonden stukken:</p> <p>Het cadeaustelsel; wet en praktijk, door Dr. F. W. C. Blom met een naschrift van Drs. J. J. M. Oostenbrink ..... 949</p> <p>Een agrarische autarkie voor de Euromarkt?, door P. T. Poharnok..... 951</p> <p>Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman ..... 952</p> <p style="text-align: right;">Blz.</p>
---	---

Heroriëntering van het economisch beleid

(III)

Balans van het gevoerde economisch beleid.

Het Nederlands economisch beleid is in de afgelopen 20 jaar in hoofdzaak gericht geweest op het vermijden van conjuncturele schommelingen en werkloosheid en op sociale zekerheid, met andere woorden op het in stand houden en verbeteren van de verzorgingsmaatschappij. Deze doelstellingen zijn weliswaar niet vlekkeloos (1958), maar zeker in redelijke mate bereikt. Daarnaast is het gelukt een wisselend, doch op langere termijn aan de wensen beantwoordend, overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans tot stand te brengen. Daarentegen is het prijsniveau niet gestabiliseerd. Op economische groei en een redelijke(r) inkomensverdeling is het beleid nauwelijks gericht geweest, al worden deze doelstellingen wel vaak genoemd (en al zijn ze het nastreven waard!).

Afgezien van de direct op werkgelegenheid en sociale zekerheid gerichte politiek, is in Nederland gewerkt met een set min of meer klassieke instrumenten. Hoewel aan deze instrumenten afzonderlijk slechts beperkte betekenis mag worden toegekend, heeft hun gezamenlijk en gecoördineerd gebruik toch tot resultaten geleid die vooral conjunctureel gezien en uit betalingsbalansoogpunt bevredigend zijn. Dat wordt mede duidelijk als we vergelijken met een aantal andere landen (niet alle), waar de ontwikkeling met meer schokken is gepaard gegaan. En het was vooral ook van belang, omdat ons land internationaal nu eenmaal economisch zeer kwetsbaar is. Het resultaat krijgt nog meer reliëf tegen de achtergrond van onze snelle bevolkingsgroei en van de door oorlogsverwoestingen veroorzaakte starthandicap.

Noch wat de doelstellingen, noch wat het instrumentarium betreft, past echter tevredenheid. Ook niet, al bedenkt men dat „it should come as no surprise to economists that policies shaped by several objectives may appear quite imperfect when measured against one single objective”¹⁾. De doeleinden zijn te zeer beperkt gebleven tot de korte termijn en de verzorgingsstaat. Het programma was, steeds minder terecht, weinig ambitieus en te weinig structureel. Het is kennelijk niet gelukt volledige werkgelegenheid en betalingsbalansoverschot te combineren met een stabiele geldswaarde. En als het prijspeil tijdelijk wel stabiel blijft, wordt de economische groei aangetast, zoals de situatie rond 1958 heeft aangetoond (en zoals nu weer in Frankrijk wordt bewezen).

Daar komt nog bij dat het instrumentarium aanzienlijk is en wordt verzwakt. Het zal daardoor heel moeilijk worden de bestaande doelstellingen te handhaven. Volledige werkgelegenheid en sociale zekerheid zullen wel ongeveer in stand blijven, omdat zij slechts betrekkelijk eenvoudige middelen vergen. Maar de vrees is gewettigd, dat conjuncturele stabiliteit en betalingsbalansoverschot niet meer nationaal te bereiken zullen zijn. Wel resteren er nog enkele deelinstrumenten en zijn enkele andere mogelijk toe te voegen, maar dat lijkt niet voldoende. Het gaat ons dus aan instrumenten ontbreken. Men kan ook zeggen, dat aan de eerste — in de inleiding van het eerste artikel (zie „E.-S.B.” van 22 september jl.) genoemde — voor-

waarde voor economische politiek: voldoende bevoegdheden voor de overheid, niet meer is voldaan. De andere kringen, die in onze gemengde economie het economisch proces bepalen: het buitenland en het (georganiseerde) bedrijfsleven, nemen in macht toe.

De ontoereikendheid en het afbrokkelen van onze instrumenten-set is dus reeds te betreuren uit het oogpunt van de bestaande doelstellingen. Het bereiken daarvan zou uitgebreider bevoegdheden van de overheid vereisen²⁾. Dat is nog sterker het geval indien de economische politiek verder gaat reiken en zich meer aansluit bij structurele ontwikkelingen die zich in het economisch leven zelf (gaan) voltrekken. Als, in andere woorden gezegd, nieuwe doelstellingen aan de bestaande worden toegevoegd. In mijn ogen is dat zeer noodzakelijk. Al kan het evengoed, gezien het voorgaande, irrealistisch worden genoemd. Want nieuwe doelstellingen zullen om een omvangrijker en een geïntensiveerd beleid vragen. Het alternatief is de nu bestaande toestand verzwakt voort te zetten. Een achteruitgang dus, die zal leiden tot een grotendeels vrije economie met enige correcties die werk en vrijwaring voor materiële armoede garanderen en die extreme onevenwichtigheden uitsluiten. Adequaat reageren op de diep ingrijpende structuurproblemen van de toekomst wordt daarmee onmogelijk.

Nieuwe doelstellingen.

Om misverstand te voorkomen: nieuwe doelstellingen wil niet zeggen vervanging, doch uitbreiding. Volledige werkgelegenheid, sociale zekerheid, conjuncturele stabiliteit en een betalingsbalanspositie die de andere doeleinden niet in de weg staat, blijven uiteraard van grote betekenis. En om teleurstelling te voorkomen: de onderstaande lijst bevat weinig originele thema's en behoeft nadere uitwerking. De bedoeling ervan is, aan te geven aan welke beleids-terreinen op langere termijn noodzakelijk moet worden gedacht, waarbij het overeenkomstige instrumentarium slechts schetsmatig is aangeduid. Er kan dus van de bekende „bijdrage tot de discussie” worden gesproken, of beter van een uitlokken van discussie en een uitnodiging tot een herformulering van het economisch beleid.

a. *Economische groei.* Het is niet aan twijfel onderhevig of de stijging van de welvaart een essentieel doel is, gezien de omvangrijke onbevredigde behoeften die nog in onze maatschappij (en zeker op wereldschaal) bestaan. Vragen rijzen wel over normering, taakstelling en instrumentarium van dit beleidsdoel. Over de normering kunnen we hier kort zijn, omdat dit een zuiver politiek probleem vormt. We kunnen ervan uitgaan, dat de groei wordt gemeten door ongenormeerde somming van marktwaarden, c.q. toegevoegde waarden. Wel moet de sociale calculering van kosten en opbrengsten meer aandacht krijgen (zie ook sub c). De taakstelling kan voorlopig een minimum be-

¹⁾ L. V. Chandler in „American Economic Review” (Papers and Proceedings), mei 1960.

²⁾ In mijn artikel in „Socialisme en Democratie” van september 1964 heb ik daar iets meer over gezegd. Ook in buitenlandse literatuur treft men deze mening steeds meer aan. Vgl. W. L. Smith in „American Economic Review” (Papers and Proceedings), mei 1962: „The two instruments that suggest themselves are some means of implementing a wage-price policy and some degree of adjustability of the exchange rate”.

helzen (bijv. 5 pCt.). Daaruit dienen dan de consequenties voor de omvang van besparingen en investeringen en omtrent de technische ontwikkeling te worden getrokken. Dit vereist dus lange-termijnplanning.

Dat brengt ons op het instrumentarium, waarvan de behandeling een aparte beschouwing zou vergen ³⁾. Het lijkt geen twijfel dat de overheid de economische groei kan beïnvloeden en dat zij dat in feite ook doet, zij het met instrumenten die grotendeels buiten het economisch beleid in engere zin vallen: onderwijs, infrastructuur, wetenschappelijk onderzoek, gezondheidszorg enz. Daarop worden de uitgaven in ons land in toenemende mate gericht ⁴⁾. Meer economisch van aard zijn: een gerichte bevordering en coördinatie van wetenschappelijk speurwerk; een selectieve industrialisatie en dienstensectorpolitiek met de nadruk op groeipolen; bevordering van besparingen, ook van de overheid zelf; eigen produktie-activiteit van de overheid, waarvoor Breedband en Staatsmijnen-chemie als voorbeeld kunnen dienen; bevordering van efficiency, ook in het overheidsapparaat zelf. Van grote betekenis lijkt ook het afstellen van de andere economisch-politieke onderdelen op het groeidoel, waarvoor Schiller pleit. Bij het werkgelegenheidsbeleid spreekt dit eigenlijk vanzelf.

b. *Automatisering.* Deze doelstelling laat zich het best omschrijven als het voorzien en positief opvangen van de consequenties van de te verwachten snelle automatisering van het produktieproces. Dit zal diep ingrijpende gevolgen hebben ⁵⁾, in het bijzonder voor werkgelegenheid, beroepstructuur, bedrijfsstructuur en dergelijke. Het eerst nodige is hier dus vooruitzien en planning.

c. *Sociale kosten.* Eén van de meest verontrustende ontwikkelingen vormt de snelle intensivering van het probleem der sociale kosten: verontreiniging van lucht en water, lawaai, afvalstoffen (waaronder straks die van de atoom-energie!). Als hieronder ook alle andere offers van het produktieproces worden begrepen „which are not accounted for in entrepreneurial outlays but instead are shifted to and borne by third persons and the community as a whole” ⁶⁾, dus bijv. ook de gevolgen van automatisering, dan beslaat dit een enorm terrein.

Het streven moet erop worden gericht dit probleem-complex in zijn onderdelen te onderkennen, onderzoek te bevorderen naar methoden ter voorkoming van vooral de afvalaspecten en op het in rekening brengen van deze kosten bij de ondernemer ⁷⁾. Bij produktie en verbruik moet met deze kosten evenzeer als met andere rekening worden gehouden. Gedeeltelijk vormt natuurlijk wel de kwantificering een vraagstuk; Kapps uitspraak dat: „the final determination of the magnitude of social costs for purposes of practical policy remains a matter of collective evaluation and social value”, is echter te ruim gesteld, omdat kwantificering lang niet altijd grote moeilijkheden oplevert.

³⁾ Zie als eerste poging hiertoe K. Schiller: „Der Ökonom und die Gesellschaft”, blz. 80 e.v. en 218 e.v.; J. Tobin: „Economic growth as an objective of government policy” in „American Economic Review” (Papers and Proceedings), mei 1964.

⁴⁾ Deze verschuiving van „sociale” naar „produktieve” uitgaven constateert Steuers, t.a.p. blz. 552.

⁵⁾ Zie onder meer Fred. L. Polak: „Autonomie: dynamische drijfkracht naar een vernieuwd socialisme” in „Socialisme en Democratie”, juli/augustus 1965.

⁶⁾ K. W. Kapp: „The social costs of private enterprise”, Cambridge Mass. 1950, blz. 11.

⁷⁾ Een voorbeeld vormt het wetsontwerp op de waterverontreiniging. Voor de bestrijding van luchtverontreiniging zijn voorstellen gedaan in het rapport „Luchtverontreiniging” van de Dr. Wiardi Beckman Stichting 1965.

d. *Machtsconcentratie.* Zoals bekend, is in het bijzonder in de Verenigde Staten het tegengaan van machtsconcentratie of excessieve „market power” al lang een belangrijk onderwerp van economische politiek. Het neemt daar onder de beleidsdoeleinden een vaste plaats in ⁸⁾. Terecht. In een economie die enerzijds meer bestuurd moet worden en anderzijds, onder andere door de technische en economische ontwikkeling, in de richting van meer concentratie koerst, dient dit als essentieel beleidsonderdeel te worden beschouwd. Het heeft uit het oogpunt van de positie van de consument en van verdeling ook een zelfstandige functie. De omschrijving kan voorlopig, luiden: voorkomen en doorbreken van ongewenste machtsvorming. Er dient zich hiervoor een veelheid van instrumenten aan, waaronder naast prijs- en mededingingsbeleid behoren: hervorming van de ondernemingsstructuur met meer inspraak van de overheid, grotere openheid en publikatieplicht, versterking van de positie van de consument, reclamebeleid, toezicht op en normering van cumulatie van bestuursfuncties, sterker centrale leiding van het produktieproces.

e. *Inkomensverdeling.* Deze doelstelling ligt meer controversieel dan de tot dusver genoemde onderwerpen. Het is dan ook niet toevallig, dat zij in Nederland in vaagheden als „redelijkheid” is blijven steken. Het gevolg is, zoals al is vermeld, dat er van een doelbewust beleid geen sprake is geweest en dat er in de verdeling, afgezien van de sociale uitkeringen, nauwelijks wijzigingen zijn opgetreden ⁹⁾. Het eerste probleem doet zich intussen al voor bij het zoeken naar een maatstaf. Daarna zou het doel omschreven moeten worden, bijv. als een streven naar meer gelijkheid, zeker procentueel maar uiteindelijk ook in absolute zin. Het is ook mogelijk een differentiële doelstelling naar gelang de bron van het inkomen te formuleren ¹⁰⁾. De instrumenten liggen, behalve in de ad d al genoemde, in het vlak van een inkomenspolitiek ¹¹⁾, belastingen en onderwijsmaatregelen.

f. *Vermogensverdeling.* Zij het in mindere mate, lopen ook omtrent dit doel de standpunten uiteen. Dat een grotere gelijkwaardigheid nastrevenswaard en urgent is, lijkt mij echter duidelijk. Wel kan er verschil van mening bestaan over de maatstaven en de instrumenten en speciaal over de vraag of ook collectivisering van het vermogen ¹²⁾ als doel en/of middel wordt beschouwd. Daarnaast kunnen de instrumenten vooral in de belastingsfeer worden gezocht, alsmede in een vorm van deling in de vermogensgroei (en ook in een straf grondbeleid).

g. *Internationale welvaartsverdeling.* In zekere zin kan reeds thans in Nederland worden gesproken van „ontwikkelingshulp” als beleidsdoel, maar dan nauwelijks als onderdeel van het economisch beleid. Te weinig wordt deze hulp als integrerend bestanddeel van ons gehele economische proces gezien, als nauw verbonden dus met de

⁸⁾ Vgl. uit de overweldigende hoeveelheid literatuur C. E. Ferguson: „A macro-economic theory of workable competition”, Durham 1964, waarin ook op de problemen wordt gewezen van dit beleid.

⁹⁾ Er is weinig Nederlandse literatuur over dit onderwerp. Bijzonder duidelijk zijn R. M. Titmuss: „Income distribution and social class”, Londen 1962; G. Kolko: „Wealth and power in America”, Londen 1962.

¹⁰⁾ Vgl. F. Hartog: „Toegepaste welvaartseconomie”, Leiden 1963, Hst. XI.

¹¹⁾ Zie J. Pen in „E.-S.B.” van 16 juni 1965; Fabian research pamflet 247: „A plan for incomes”, april 1965.

¹²⁾ Hiervoor pleit zeer overtuigend J. E. Meade in „Efficiency, equality and the ownership of property”, Londen 1964.

overige economisch-politieke doeleinden. Bovendien wordt zij te simplistisch kwantitatief geformuleerd, in procenten van het nationaal inkomen. In feite gaat het erom, de eigen economie te herstructureren ter bevordering van de ontwikkeling van minder welvarende landen en het daardoor en daarnaast ook nog afzonderlijk brengen van een financieel offer.

Wat dat laatste betreft kan aan zeker 2 pCt. van ons nationaal inkomen met een jaarlijkse uitbreiding met 10 pCt. van onze eigen groei worden gedacht, doch een kwantificering is niet zo eenvoudig meer te geven, indien het gaat om een wijziging van onze eigen economische structuur. Wij zullen onze markten moeten openstellen en daarnaast de concurrentie uit de ontwikkelingslanden zelf moeten helpen opbouwen ¹³⁾. Dat brengt overigens ook voordelen voor ons zelf met zich. Dit alles vereist een enorme visie en planning en het tijdig opvangen van de gevolgen. De ontwikkelingshulp in ruime zin vormt evenzeer een binnenlands als een buitenlands probleem, hetgeen natuurlijk niet betekent, dat er geen internationale samenwerking voor nodig is. Het gaat er om, dit probleem in zijn repercussies en kwantificering opnieuw te doordenken.

h. *Prijsniveau*. Ten slotte de prijsstabilisatie als doelstelling. De vraag is of we haar moeten handhaven. Indien welvaartvaste sociale uitkeringen algemeen worden ingevoerd, vormt enige inflatie geen ernstig probleem. De bezwaren ervan zijn nooit erg duidelijk in het licht gesteld en ze zijn gedeeltelijk in de praktijk onjuist gebleken; zo heeft de spaarquote er kennelijk niet onder geleden. Afwezigheid van inflatie zou met het oog op de schuldverhoudingen en de functionering van het geld als reken-eenheid te prefereren zijn, doch dit vereist een moeilijk door te voeren internationaal gecoördineerd beleid dat licht de groei aantast ¹⁴⁾. In de Amerikaanse literatuur

wordt het al genoemde doorbreken van machtsconcentraties vaak als belangrijkste instrument van anti-inflatiepolitiek beschouwd. Indien ook overigens de overheid meer zeggenschap krijgt en de huidige instrumenten gehandhaafd blijven, lijkt het mogelijk de geldontwaarding jaarlijks binnen de perken (3 pCt.) te houden en dat mag voldoende worden geacht.

Uit deze opsomming van nieuwe beleidsdoeleinden blijkt voldoende de noodzaak van een nadere overdenking en omschrijving. Niet alleen van de doelstellingen zelf, doch evenzeer van de middelen om deze te bereiken. Zeker is wel, dat deze middelen een aanzienlijke uitbreiding zullen moeten ondergaan, dus dat een meer bestuurde economie noodzakelijk is.

Zal een dergelijk beleid worden gefrustreerd door internationale (Europese) integratie? Ik meen dat het tegendeel het geval is. Dit beleid wordt deels pas mogelijk en zeker vergemakkelijkt door internationale coördinatie: zie de punten c, d en h en ook e, f en g. Maar er is natuurlijk wel een voorwaarde, namelijk dat er niet na het afstoten van nationale bevoegdheden een vacuüm valt. Een „nieuwe overheid” moet het nastreven van deze doelstellingen overnemen, hetgeen dus duidelijke eisen stelt aan de mate van integratie. Een sterke internationale economische integratie verdient echter uit het oogpunt van een nieuwe en ambitieuze economische politiek bepaald te worden toegejuicht.

Halfweg (N.H.).

Dr. C. DE GALAN.

¹³⁾ Hierover is kortelings een heldere brochure verschenen van K. Billerbeck: „Die Konsequenzen der Industrialisierung der Entwicklungsländer für die Industrieländer”, Keulen 1964.

¹⁴⁾ Naast vele anderen wijst hierop R. F. Harrod: „Policy against inflation”, Londen 1958. Anti-inflatiebeleid is daarom zo moeilijk, zeggen Samuelson en Solow, t.a.p. blz. 184, omdat „it may be that one of the important causes of inflation is — inflation”.

Het woningbouwprogramma 1966

Voor de zoveelste maal in successie wordt door de regering een woningbouwprogramma voor het nieuwe jaar voorgedragen, dat gebaseerd is op politieke overwegingen en in geen enkel opzicht op feitelijke gegevens omtrent de werkelijke woningbehoefte.

Deze opmerking ziet niet op de totale omvang van het programma: 125.000 woningen. Indien het mogelijk zou zijn in 1966 werkelijk een zo grote produktie te bereiken, kan dit slechts tot dankbaarheid stemmen. De woningnood blijft nog steeds een uitermate ernstige zaak en het door de Minister een jaar geleden ontwikkelde schema, dat opheffing van het woningtekort in 1970 in uitzicht stelde, vraagt inderdaad een dergelijke aanbouw.

Het is zelfs zeer de vraag, of wij er daarmee zullen komen, gezien de cijfers die Drs. Jansse van de Haagse Dienst voor Stadsontwikkeling in „Bouw” van 11 september 1965 omtrent de toeneming van de woningbehoefte heeft gepubliceerd. Deze cijfers doen namelijk zien, dat tot 1971 niet 200.000, zoals de Minister in uitzicht heeft gesteld, doch slechts 100.000 op het directe woningtekort (ongewenste inwoningen en samenwoningen) zal worden ingelopen, terwijl ook de omvang van het tekort volgens deze auteur wellicht nog

groter zal kunnen zijn dan door de Minister wordt aangenomen.

Dit echter ter zijde. Indien het inderdaad zal gelukken in 1966 125.000 woningen „in aanbouw te nemen”, dan is dit verheugend. Tegen het totaalcijfer van het programma gaat mijn bezwaar dus niet. Het is de verdeling over de verschillende sectoren, die naar mijn mening onjuist is. Deze is:

woningwetbouw	60.000	= 48 pCt.
particuliere huurwoningen	16.250	= 13 pCt.
eigen woningbezit	23.750	= 19 pCt.
ongesubsidieerde bouw	25.000	= 20 pCt.

Vergelijkt men dit programma met dat van 1962, dan blijkt het aandeel van de ongesubsidieerde bouw op 25.000 te zijn blijven staan, terwijl het aandeel van de woningwetbouw van 35.000 tot 60.000 is opgevoerd. Waarom is dit geschied?

Aangenomen wordt, dat naarmate het woningtekort afneemt de restgroep een groter percentage weinigdraagkrachtigen zal bevatten. Ergo, er is een stijgende behoefte aan woningen van lage huur.

Nu zijn per definitie woningwetwoningen woningen van lage huur. Immers, het Rijk verschafte het volle

bouwkapitaal tegen een bescheiden rente en gemakkelijke aflossingsvoorwaarden. Voorts wordt door de overheid een uitgebreide service gratis verleend tot en met vrijstelling van registratierecht en een lager notaris-tarief. Ten slotte waakt de Minister — door een systeem van curveprijzen voor de bouwkosten en prijslimieten voor de grondkosten — zorgvuldig tegen alles, wat tot hogere huren zou kunnen leiden.

Het woningbouwprogramma 1966 omvat dus 60.000 van dergelijke woningen plus nog 40.000 eigen woningen en huurwoningen waarvan de huren c.q. exploitatiekosten door allerlei maatregelen laag worden gehouden. En dit alles, omdat in het tekortcijfer einde 1965, dat in het schema van de Minister van vorig jaar op 172.000 werd gesteld, een vrij groot percentage weinig-draagkrachtigen begrepen moet zijn. Dit klopt al niet, maar er is meer.

Op de woningmarkt verschijnen niet alleen deze 172.000 gezinnen, maar zeker vijfmaal zoveel andere gegadigden, die wel een woning hebben, doch daarmee niet tevreden zijn. Zij willen een grotere of een kleinere, een duurdere of een goedkopere, een een-gezinshuis of een flat, maar in ieder geval een andere woning. Al deze gegadigden, wier aantal niet op honderdduizend nauwkeurig is te schatten, vormen met elkaar de woningvraag, een vraag, die uitermate gedifferentieerd is en die een heel gamma van huurprijzen en woninggrootten doorloopt.

Aan deze gedifferentieerde vraag moet zich een gedifferentieerd aanbod aanpassen en dat aanbod is in het bouwprogramma 1966 bepaald niet aanwezig. Het bouwen van 60.000 woningen van een ongeveer gelijk niveau en van nog eens 40.000 van een niveau, dat daarvan niet veel afwijkt, is bepaald geen gedifferentieerd programma.

Dat dit bezwaar ook aan de verantwoordelijke instanties niet ontgaat, blijkt uit het feit, dat de Directeur-Generaal in zijn verslag over 1964 wijst op de grote en fundamentele problemen ten aanzien van een woningvoorziening, aangepast aan de wensen en behoeften van deze tijd met zijn welhaast ongekend snelle welvaartsontwikkeling. Ook uit deze uitspraak blijkt, dat de tegenwoordige woningbouw in genen dele beantwoordt aan de gedifferentieerde vraag van deze tijd.

Een dergelijk ongedifferentieerd aanbod was op zijn plaats in de jaren 1946 en 1947, toen er maar één huisvestingsprobleem was: de door de oorlog dakloos geworden gezinnen onder dak te brengen. Hoe, dat deed er niet toe. Men accepteerde blijmoedig te kleine woningen, duplexwoningen, flats in gemeenten waar deze nog nooit gebouwd waren. Men was er blij mee, evenals wij blij waren, dat wij weer een behoorlijk pak konden kopen zonder stoppen en rafels. Hogere eisen stelde men niet.

Sindsdien is er echter wat gebeurd. Op alle gebied behalve de woningvoorziening is de nood gelenigd. Men is niet meer onverschillig of zijn pak blauw of bruin is, maar men stelt eisen aan zijn behoeftenbevrediging. De behoeften worden veelzijdiger en veel meer gedifferentieerd. De confectiemagazijnen hebben niet meer alleen blauwe of bruine pakken, maar tientallen nuances blauw en bruin en allerlei andere tinten en dessins. En voor elk aanbod is er vraag.

Er is welvaart in ons land gekomen en een hogere welvaart betekent meer behoeften en meer gedifferentieerde behoeften. Maar nog steeds wordt niet voldoen-

de ingezien, dat niet alleen de vraag naar kleding, maar ook die naar woningen veel meer gedifferentieerd is geworden. Een bouwprogramma met overwegend woningen, die aan bepaalde eisen van soberheid voldoen, moge passend geweest zijn in 1946 of daaromtrent, thans is dit niet meer het geval. De woningbehoefte is veel meer gedifferentieerd geworden. Dit is een duidelijk gevolg van de toegenomen welvaart.

Dit alles is door onderzoekingen bewezen. Ik citeer slechts de eerste conclusie uit het onlangs verschenen rapport van een steekproefonderzoek „Woningssituatie en woningvraag in Nederland”: „In verband met de voortdurende stijging van het inkomens- en levenspeil bestaat er onder de Nederlandse bevolking een wijd verbreid verlangen naar betere woningen dan thans voorhanden zijn. Dit verlangen manifesteert zich in de bereidheid van de meerderheid der gezinnen tot het betalen van een hogere huur voor een woning welke in meerdere mate aan hun verlangens tegemoet komt”.

De veel gehoorde uitspraak, dat het Nederlandse volk te weinig voor zijn huisvesting over heeft, moet dan ook aldus worden verstaan, dat ons volk door allerlei overheidsmaatregelen aan een te laag huurpeil is gewend geraakt. Het is echter een vastgesteld feit, dat in tienduizenden woningen van lage huur — ook woningwetwoningen — gezinnen gehuisvest zijn, die een woning wensen, die aan hogere eisen voldoet en die bereid zijn daarvoor een hogere, zelfs een aanmerkelijk hogere, huur te betalen. Deze woningen worden echter in onvoldoende mate gebouwd. Ook dit is weer een omstandigheid, die de woningvraag in 1965 tot een steeds meer gedifferentieerd geheel maakt, dat een sterk gedifferentieerd aanbod vraagt.

Deze voortgaande differentiatie maakt het van jaar tot jaar moeilijker van overheidswege een bouwprogramma op te stellen. Het gaat eenvoudig niet meer. De ongedifferentieerde behoefte van 1946 was nog wel theoretisch te benaderen. De gedifferentieerde behoefte van 1966 is dit beslist niet meer. Immers, de ervaring op tal van terreinen van het economisch leven leert, dat naar mate een economie zich meer differentieert, dat wil zeggen een grotere verscheidenheid van goederen voortbrengt, het steeds moeilijker wordt om algemene produktieplannen op te stellen. Het wordt eenvoudig onmogelijk om normen te vinden ten einde de behoefte theoretisch te benaderen.

Bovendien leven wij in een tijd van stijgende welvaart. En met het stijgen van de welvaart nemen de moeilijkheden toe. Immers, hoe welvarender een land, des te gedifferentieerder de produktie. En hoe meer de produktie gedifferentieerd moet zijn om te voldoen aan de behoeften, des te moeilijker het wordt om produktieplannen voor te schrijven. In de Sowjet-Unie, waar de welvaart heel wat achterstaat bij de onze, begint men ook steeds meer moeilijkheden met de produktieplannen te ondervinden. Wij kennen dergelijke produktieplannen niet, behalve dan voor de woningbouw. En daar hebben wij dan de moeilijkheden.

Het zou allemaal zo erg niet zijn, wanneer het thans gepubliceerde programma betekende, dat de regering voor de daarin genoemde aantallen woningen de nodige gelden beschikbaar stelde, al zou dan de vraag mogen worden gesteld, of een deel van het fabelachtige bedrag van bijna f. 1,75 mrd. voor woningwetvoorschotten niet beter voor sociaal nuttiger doeleinden en voor ontwikke-

lingshulp zou kunnen worden besteed. Bovendien, wanneer men de bouw vrij laat is er geen sprake van, dat er 60.000 woningwetwoningen zouden worden gebouwd.

Het programma is echter een produktieprogramma en dit houdt in, dat hogere en lagere overheidsorganen met de sterke arm de uitvoering van dit programma zullen forceren. Zij hebben daartoe de macht, omdat de bouw niet vrij is, doch aan rijksgoedkeuringen en aan contingenten is gebonden.

Het is een bekend feit, dat de gemeentebesturen over het algemeen grote moeite hebben, hun woningwetplannen kwijt te raken, omdat het moeilijk is, aan de curveprijzen van de Minister te voldoen. Bij de aannemers bestaat dan ook weinig animo. Het is ook een bekend feit, dat deze gedwongen woningwetbouw aanleiding geeft tot allerlei feitelijk in een behoorlijk overheidsbeleid niet toelaatbare handelingen.

Op het bedenkelijke van deze methode heeft Prof. Mr. A. Kleijn onlangs gewezen in „De Nederlandse Gemeente”. „Een vorm ervan” — zo schreef hij — „is het bouwpakket, dat niet eens gediskwalificeerd blijkt te worden, tot op zekere hoogte zelfs wordt goedgepraat en daarmee ronduit gepropageerd, het bouwpakket, waarin de prijs van premie- en vrije-sectorwoningen die van woningwetwoningen moet helpen goedmaken. Niet alleen zijn dergelijke handelwijzen in strijd met een behoorlijk bestuur, ze betekenen daarnaast een volkomen onwettige, door willekeurig overheidshandelen aan bepaalde groepen opgelegde belasting”. Op den duur — zegt Prof. Kleijn — zal dit steeds meer tot een corruptieve sfeer in nieuwe stijl moeten leiden.

In 1963 werden bij een contingent van 40.000 woningwetwoningen slechts 29.584 woningwetwoningen voltooid. In 1964 waren deze cijfers 45.000 en 38.289. Deze cijfers demonstreren, hoe moeilijk het is, een zo groot aantal woningwetwoningen in bouw te brengen. Gaat men nu, zoals thans is geschied, het contingent tot 60.000 verhogen, dan voorziet ik steeds grotere moeilijkheden en een ernstige toeneming van het gevaar voor „corruptieve praktijken”.

Het aan de Staten-Generaal voorgelegde woningbouwprogramma is dus niet alleen onaanvaardbaar, omdat het tracht, een zeer gedifferentieerde behoefte theoretisch te benaderen, hetgeen bij een hoger wordende welvaart steeds meer onmogelijk wordt, maar ook omdat het een produktieprogramma is, dat met dwang zal worden doorgevoerd, waardoor de deur wordt opengezet voor corruptieve praktijken, waartoe de overheid zich niet mag verlagen.

En nu ten slotte? Dat in 1966 60.000 woningwetwoningen zouden moeten worden gebouwd in verband met de behoeften der weinig-draagkrachtigen, is een fictie. De woningbouwcorporaties zelf trachten het odium van bouwen voor lagere inkomens steeds meer van zich af te schudden. Zij streven, zoals Mr. Van Haersma Buma in zijn brochure over het rapport van de Commissie-De Roos zegt, naar een aanmerkelijke opvoering van de kwaliteit en naar deelneming naast de particuliere woningbouw aan de normale bouwmarkt.

Ook de Minister spreekt in zijn brief van 17 november 1964 aan de Tweede Kamer van verbetering van de kwaliteit van de nieuwbouw. En de Directeur-Generaal wijst in zijn verslag 1964 op duidelijke kenmerken van deze verbetering, zoals een aanmerkelijke groei van het aantal woningwetwoningen met centrale verwarming. In dit licht dient dan echter de fictie te worden losgelaten,

dat de bouw van 60.000 woningwetwoningen nodig zou zijn voor de huisvesting van gezinnen met lage inkomens.

Bovendien, in nieuwe woningwetwoningen komen geen gezinnen met lage inkomens. De gemiddelde huur van de in 1964 gegunde woningwetwoningen was f. 22,26 per week. In 1966 zal dit zeker f. 25 zijn.

Volgens de door de Minister meegeede resultaten van een eind 1964 gehouden onderzoek omvatte de onbevredigde vraag naar woningen: 7 pCt. beneden f. 750, 21 pCt. van f. 750 tot f. 1.000 en 21 pCt. van f. 1.000 tot f. 1.200, totaal 49 pCt. beneden f. 23 per week. Voor rond de helft van de onbevredigde woningbehoefte was dus de huur van een *nieuwe* woningwetwoning te hoog.

Hiermede is de fictie van de noodzaak van 60.000 woningwetwoningen voor de lagere inkomensklassen voldoende weerlegd. Deze gegadigden zullen moeten worden geholpen door het vrij maken van woningwetwoningen, die in een goedkopere periode zijn gebouwd. Daarvoor moet de doorstroming worden bevorderd. De Minister spreekt van een huur- en subsidiebeleid, dat de doorstroming door het woningbestand bevordert. Akkoord, maar wat wij allereerst nodig hebben, is *een bouwbeleid*, dat op de doorstroming is gericht. En dat missen wij in het voorgestelde programma. Het tegenwoordige bouwbeleid vormt een beletsel voor de doorstroming en dit moet dan weer door een ingewikkeld huur- en subsidiebeleid worden gecompenseerd.

Wat wij nodig hebben, is een gedifferentieerd aanbod, dat beantwoordt aan alle facetten van de vraag. Dit aanbod is in onze tegenwoordige welvaartsstaat niet meer theoretisch te benaderen. Dat moeten wij ook niet proberen. Wij moeten ruimte maken voor die sectoren, die de aanpassing van het aanbod aan de vraag *vanzelf* tot stand brengen zonder financiële overheidssteun.

De Minister heeft in betrekkelijk korte tijd een enorm systeem van overheidsmaatregelen op het gebied van produktieregeling, subsidiëring en huurbeleid opgebouwd, dat niet alleen kwantitatief in de behoeften wil voorzien, maar ook een „nieuw uitgangspunt wil scheppen voor een ontwikkeling van het woonpeil, die met de dynamiek van deze tijd in de pas blijft” (verslag Dir.-Gen. 1964).

Een prijzenswaardig doel, dat echter naar wij menen veel eenvoudiger zou kunnen worden bereikt, wanneer wij al die produktieprogramma's en contingenteringen kwijt waren en de gedifferentieerde vraag een even gedifferentieerd aanbod tegenover zich zou vinden. Want nog eens, wij kunnen dit aanbod niet theoretisch bepalen. Het komt alleen tot stand langs de weg van de vrije ontwikkeling van het bedrijfsleven. Ik bedoel hiermede een vrije concurrentie tussen particuliere bouwondernemers, woningbouwcorporaties, bouwkwassen en wie zich verder met de woningbouw voor de vrije markt bezighouden. Maar dit alles dan zonder financiële faciliteiten, behoudens bijdragen in de huur voor de beperkte groep der weinig-draagkrachtigen, zonder bouw dwang en zonder een „corruptieve sfeer nieuwe stijl”.

Op deze wijze wordt een behoorlijke aanpassing verkregen van het woningaanbod aan de zo sterk gedifferentieerde vraag, krijgen wij een verhoging van het woonpeil zonder overheidsvoorschriften of subsidies, en krijgen wij ook nog een aanzienlijke vermindering van de overheidsuitgaven en -investeringen.

Automatisering, internationale liquiditeit en prijsstabilisatie van grondstoffen

Internationale liquiditeiten en de goud-wisselstandaard.

Het internationale betalingssysteem staat weer midden in de belangstelling en niet zonder reden. Het kortgeleden te Parijs verschenen Ossola-rapport ¹⁾ heeft er een aantal technische beschouwingen aan gewijd. Er blijkt onder de experts veel verschil van opvatting te bestaan over de mogelijke oplossingen van de vraagstukken die verband houden met een verbetering van het internationale monetaire bestel. Zowel de Verenigde Staten als Engeland hebben te weinig goud om aan hun verplichtingen op korte termijn geheel te kunnen voldoen, wanneer deze in goud zouden moeten worden geconverteerd. De korte-termijnvorderingen van het buitenland bedroegen eind 1963 voor de Verenigde Staten \$ 16,64 mrd. en voor Engeland \$ 9,86 mrd.; hun goudvoorraden resp. \$ 15,6 mrd. en \$ 2,48 mrd. ²⁾.

Zolang de basis voor de internationale liquiditeiten (dollar en pond) uitsluitend de volledige inwisselbaarheid in goud blijft, is de vergroting van de hoeveelheid van deze internationale betalingsmiddelen geheel afhankelijk van de nog aanwezige goudvoorraden in die twee landen. De omvang van de wereldhandel wordt materieel-technisch voornamelijk bepaald door de stijgende wereldproductie van goederen en door de in betalingsmiddelen uitdrukbare behoefte aan internationale goederenruil van elk land. Het bestaande internationale betalingssysteem nu, zal langzamerhand steeds minder goed aansluiten bij de eisen die uit de technische vooruitgang voortvloeien als de jaarlijkse goudproductie daarvoor absoluut te klein is, dan wel daarvan te weinig als monetaire goudvoorraden in de twee landen met sleutelvaluta's terechtkomen.

Factoren die de wereldhandel kunnen afremmen.

De huidige regeling van volledige converteerbaarheid van dollar en pond in goud stelt daardoor een grens aan het volume internationale liquiditeit. Voor zover de verdere groei van de wereldhandel daarvan alleen zou afhangen, zou deze worden afgeremd. Maar hiermee is nog niet gezegd, dat de wereldhandel daardoor in feite zal stagneren, omdat men niet alleen met de omvang, maar ook met de omloopsnelheid van de internationale betalingsmiddelen rekening dient te houden.

Bovendien zijn er ook andere factoren werkzaam, die remmend kunnen werken op de internationale vraag naar goederen, bijv. als ontwikkelingslanden te weinig grondstoffen als tegenprestatie kunnen aanbieden. De import van industriële producten uit de welvarende landen wordt erdoor beperkt. Wij noemen dit factor A. Een andere factor, factor B, wordt werkzaam als de industriële landen in hun onderlinge handelsverkeer meer en meer (moeten) gaan streven naar het verkrijgen van een positieve handelsbalans. Een dergelijke tendentie zou importbeperkend werken en de wereldhandel afremmen.

Factor A is algemeen bekend. Een prijsdaling van de grondstoffen vermindert de externe koopkracht van de ontwikkelingslanden. Wij zijn van mening dat thans ook factor B werkzaam is. De argumenten daarvoor hopen wij straks te geven.

Prijsstabilisatie van grondstoffen.

Het is de grote verdienste van Prof. Goudriaan ³⁾ geweest dat hij reeds in de jaren dertig een methode ontwierp om de externe koopkracht van de ontwikkelingslanden te stabiliseren door het scheppen van een internationale grondstoffenv valuta. De United Nations Conference on Trade and Development van 1964 heeft het vraagstuk van een grondstoffenv valuta sterk in de belangstelling geplaatst. Ook het memorandum voor deze conferentie van A. G. Hart, N. Kaldor en J. Tinbergen betreffende het creëren van een „Commodity Reserve Currency” heeft het vraagstuk van een wereldgrondstoffenv valuta onder de aandacht van velen gebracht.

Onlangs verscheen daarvoor weer een serie artikelen van Prof. Goudriaan in „E.-S.B.” ⁴⁾, waarin tevens het huidige internationale monetaire bestel werd betrokken. Prof. Goudriaan ziet een uitbreiding van de wereldhandel niet zo zeer bedreigd door een tekort aan internationale liquiditeiten, doch door een mogelijk snelle en grote prijsdaling van de grondstoffen uit de ontwikkelingslanden, waardoor de externe koopkracht sterk zou dalen. Daarom wil hij de grondstoffenprijzen stabiliseren en bepleit hier toe de oprichting van een International Commodity Corporation (I.C.C.) met een eigen fonds, geheel gefinancierd en gecontroleerd door het I.M.F.

Deze I.C.C. is nodig om voorraden grondstoffen te beheeren volgens een bepaalde techniek (een rechtstreekse en stelselmatige arbitrage tussen geld en goederen door gelijktijdige interventie in een aantal goederenmarkten is daartoe vereist), die prijsstabiliserend werkt en daardoor de externe koopkracht van de ontwikkelingslanden op peil houdt. Dit zal de solvabiliteit van debiteurlanden versterken.

Ook Pierre Mèndes-France heeft op een conferentie te Rehovoth in Israël een pleidooi voor prijsstabilisatie van grondstoffen gehouden.

Iets over waarde en prijs van grondstoffen.

Wij willen bij een beschouwing hierover uitgaan van het feit dat de totale waarde van de door de ontwikkelingslanden geëxporteerde grondstoffen in verhouding tot de totale waarde van de wereldhandel voortdurend afneemt. Dit komt onder meer doordat de technische vooruitgang een zuiniger gebruik van grondstoffen bij hun verwerking in de industrie mogelijk maakt. Bovendien gaan synthetische grondstoffen (bijv. kunstvezels) natuurlijke grondstoffen voor een deel vervangen. Ook prijsdaling van grondstoffen afkomstig uit ontwikkelingslanden zal deze

¹⁾ „Report of the study group on the creation of reserve assets”, mei 1965.

²⁾ Cijfers ontleend aan Drs. C. J. Brakel: „De zwakte van het internationale geldsysteem” in „E.-S.B.” van 7 april 1965, tabel 4.

³⁾ Zie: „How to stop deflation”, Londen 1932 en zijn artikelen: „Stabilising the external purchasing power of the developing countries” in „E.-S.B.” van 25 maart en 1 april 1964.

⁴⁾ Zie: „De goud-wisselstandaard” in „E.-S.B.” van 21 en 28 juli en 4 en 11 augustus 1965.

tendentie versterken, evenals een prijsstijging van industrie-producten, geïmporteerd uit industriële landen. Voor zover wijzigingen in de produktietechniek leiden tot een afgeremde vraag naar bepaalde grondstoffen lijkt het moeilijk om daaraan met behulp van prijsstabilisatie van grondstoffen iets te doen.

Er is nog een ander feit dat de invloed van gestabiliseerde grondstoffenprijzen op de wereldhandel thans kleiner maakt dan in de jaren dertig te verwachten viel. Prof. Goudriaan raamt de waarde van het jaarlijkse exportpakket van 12 tot 14 tropische en subtropische produkten op rond \$ 9 mrd. voor de ontwikkelingslanden ⁵⁾. Bij een algemene prijsdaling van 50 pCt. zal het dan gaan om een waardevermindering van \$ 4,5 mrd. Dat is een aanzienlijk bedrag voor de ontwikkelingsgebieden. Maar als men dit bedrag vergelijkt met de omvang van de totale wereldhandel, die in 1963 ongeveer \$ 143 mrd. bedroeg, dan gaat het om ruim 3 pCt. van de wereldhandel. Dat de omvang van een dergelijke vraagvermindering een grote invloed zou hebben op de stabiliteit van het huidige niveau van produktie en verbruik in de geïndustrialiseerde landen lijkt mij daarom aan twijfel onderhevig. En dit te meer gezien Goudriaans opmerking, dat „elke vermindering van de consumptieve vraag zich in versterkte mate voortplant als vermindering van de vraag naar grondstoffen” ⁵⁾. Omgekeerd lijkt mij dat dan te verwachten is, dat een vraagvermindering vanuit de grondstofleverende landen zich in verzwakte mate voortplant naar de grondstofverbruikende geïndustrialiseerde landen.

Prof. Goudriaan heeft een bepaalde visie op de oorzaak van de huidige prijsdaling van grondstoffen. Hij schrijft namelijk: „Zodra de liquidatie van dollar- of sterlingvorderingen gevaar gaat opleveren voor het in stand houden van verbruik en produktie op het bereikte niveau blijkt dit het 'eerste en het sterkste in de prijsval van de grondstoffen” ⁵⁾. Hij ziet allerlei symptomen die op de aanwezigheid van dit gevaar wijzen en noemt o.m. de deflatiepolitiek welke Engeland voert, de zwakte op de goederenmarkten voor cacao, suiker en wol, het overgaan tot kredietbeperkingen door de Verenigde Staten enz. Zij brengen het gevaar dichterbij dat in korte tijd de grondstoffenprijzen plotseling scherp dalen. Goudriaan waarschuwt tegen dit gevaar. Daarbij denkt hij terug aan de economische wereldcrisis der jaren dertig die snel om zich heen greep. Die waarschuwing blijft van kracht, ook al mag men misschien verwachten dat thans de uitwerking van een sterke prijsdaling van de grondstoffen op de wereldhandel minder sterk zou zijn dan in het verleden. Wij beschikken immers vandaag over een groter arsenaal aan

hulpmiddelen om in het verloop van de conjunctuur in te grijpen. En ook omdat een waardedaling van de grondstoffen in een andere verhouding komt te staan tegenover de totale omvang van de wereldhandel. Maar of men nu die uitwerking meer of minder zwaar schat — het blijft in ieder geval beter te voorkomen dan te genezen.

In „E.-S.B.” van 11 augustus 1965 schrijft Goudriaan, dat de grondstoffenvalorisatie zich niet rechtstreeks richt op het vraagstuk, dat nu in het centrum van de belangstelling staat: de vraag of het volume van de internationale liquiditeit wel voldoende is en of men niet op een of andere manier nieuw papier kan fabriceren. De grondstoffenvalorisatie laat de „oplossing” van dit geheel onjuist gestelde vraagstuk over aan het „vrije spel der krachten”. Evenmin echter als Prof. Goudriaan veel vertrouwen stelt in het vrije spel der krachten wanneer het om de stabilisatie van de grondstoffenprijzen gaat, lijkt het gewenst dit wel te doen voor de oplossing van de vraagstukken waarmee thans het internationale betalingssysteem worstelt. Daardoor komt het misschien dat de indruk wordt gewekt, dat zijn analyse van die problematiek vollediger had kunnen zijn.

Automatisering als een zich deflatoir uitwerkende factor.

Wij willen nu proberen een bijdrage tot de noodzakelijk geoordeelde aanvulling en verdieping van de analyse van het onderhavige vraagstuk te geven en gaan hierbij van de veronderstelling uit, dat er in het economisch beleid van de overheden naar wordt gestreefd om een stijgende produktie en een toenemend verbruik te stimuleren en beide onderling in dynamisch evenwicht te houden. Blijft de totale vraag achter bij de produktie dan ontstaat een deflatoir effect. Dit dient zo goed mogelijk te worden voorkomen of gecompenseerd in zijn schadelijke gevolgen.

Deflatoire effecten vinden niet alleen hun oorsprong in monetaire maatregelen die autoriteiten nemen. Wij menen dat een deflatoir effect ook zijn oorsprong kan vinden en in feite reeds vindt in de voortschrijdende rationalisatie door automatisering van de produktie van goederen en diensten. Wanneer hierbij arbeidskrachten „vrijkomen” in een sneller tempo en in grotere omvang dan bij het absorberen van de mankracht, die nodig is voor het uitbreiden van de produktie, dan tendeert het arbeidsinkomen en daardoor ook de consumptieve vraag daarbij achter te geraken. Dit heeft een deflatoir effect. Er vindt hierbij een gedeeltelijke kortsluiting plaats in de geldstroom, die vanuit de ondernemingen naar de arbeidskrachten en zo van de produktiecentra naar de periferie — het publiek — vloeit. Hierbij wordt een gedeelte van de besparingen op arbeidsloon door de ondernemingen gebruikt om elkaar onderling voor geleverde goederen te betalen. Dit geld gaat dus nu tussen de ondernemingen circuleren in plaats van

⁵⁾ Zie „E.-S.B.” van 11 augustus 1965, blz. 732.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

naar het publiek toe te stromen. Hierdoor wijzigt zich de verhouding tussen de totale omvang van de betalingen die tussen de bedrijven onderling plaatsvinden en het totale bedrag dat door die bedrijven als lonen en salarissen wordt uitbetaald.

De verandering in die verhouding is van structurele aard en meetbaar. Statistisch zijn hiervoor duidelijke aanwijzingen te vinden ⁶⁾. De binnenlandse afzet van goederen wordt door deze structurele verandering bemoeilijkt en de onderlinge concurrentie erdoor verscherpt. Ook de winstmarges en de winstverwachtingen zullen daardoor in een aantal bedrijfstakken kleiner worden. Dit heeft weer een exportdruk van goederen ten gevolge, zowel als een toenemende drang tot export van particulier kapitaal, dat in het buitenland — in de laatste jaren vooral Europa — betere winstmogelijkheden ⁷⁾ ziet. Er vallen nu vele verschijnselen te signaleren, die voortvloeien uit de deflatoire werking van de factor „automatisering”. Voor het beschrijven daarvan zijn de Verenigde Staten gekozen, omdat daar de automatisering het verst is gevorderd.

Economische gevolgen van het deflatoire effect.

Als de binnenlandse consumptieve vraag tekortschiet heeft dit internationale repercussies. Het goederenoverschot moet zo mogelijk worden uitgevoerd. Het betreffende land zal dus streven naar het verkrijgen van een positieve handelsbalans. Dit is de Verenigde Staten gelukt. Het positief saldo bedroeg in de jaren 1962, 1963 en 1964 resp. \$ 5,1 mrd., \$ 5,8 mrd. en \$ (7) mrd. De drang tot export van Amerikaans kapitaal blijkt uit de particuliere beleggingen in het buitenland, die in 1963 en 1964 resp. \$ 4,3 en 6,2 mrd. bedroegen. In 1963 en 1964 werden in het buitenland resp. 700 en ruim 750 Amerikaanse filiaalbedrijven en dochterondernemingen opgericht ⁸⁾. In 1963 werd voor ongeveer \$ 5 mrd. aan Amerikaanse goederen verkocht aan Amerikaanse vestigingen in het buitenland.

Het lijkt waarschijnlijk dat de pogingen van de Verenigde Staten om tekorten op de betalingsbalans weg te werken door het indammen van de exportstroom van particulier kapitaal, op grote tegenstand in de zakenwereld zal stuiten en dat de interne financiële spanningen zullen toenemen. Het ziet ernaar uit dat de kapitaalexportdruk slechts dan zal afnemen als de Amerikaanse regering erin slaagt de winstverwachtingen binnen de Verenigde Staten te vergroten. Daartoe zal het monetaire beleid erop gericht moeten zijn de geldcirculatie naar de periferie te vergroten, opdat de schadelijke gevolgen van het kortsluitingseffect worden gecompenseerd, want de oorzaak zelf — de automatisering — kan men niet wegnemen, omdat men daarmee de materiële bestaansbasis zou vernietigen.

Ongecoördineerde symptoombehandeling.

Op het ogenblik worden de economisch schadelijke nevenwerkingen van de automatisering voornamelijk

⁶⁾ Zie onze artikelen in „Economie” van augustus 1955 en in „E.-S.B.” van 16 december 1964.

⁷⁾ Zie ook: „De Amerikaanse betalingsbalansmaatregelen” door Dr. M. P. Gans in „E.-S.B.” van 14 april 1965.

⁸⁾ „Financiële Flitsen”, juli 1965, blz. 596.

symptomatisch bestreden of nog aan het vrije spel der economische krachten overgelaten. Zo werd het consumptief krediet bijv. in 1964 met ongeveer \$ 10 mrd. uitgebreid. Daarnaast steunde de Amerikaanse regering de koopkrachtige vraag met een belastingverlaging van rond \$ 12 mrd. Voorts wordt jaarlijks naar raming ruim \$ 15 mrd. aan de inkomensstroom toegevoegd door allen die voor de defensie in de hewapeningsindustrie werkzaam zijn. Zij vergroten door hun arbeid *niet* het totale consumptiegoederenpakket, maar *wel* de totale consumptieve vraag ⁹⁾.

Al deze en nog andere wegen dragen ertoe bij de geldcirculatie op strategische punten te versterken. Naar schatting gaat het daarbij jaarlijks om een totaal bedrag dat in de buurt van de \$ 40 mrd. ligt. Daaraan zal men nog moeten gaan toevoegen de uitgaven, die nodig blijken om de achtergebleven groepen in de Verenigde Staten te steunen die in relatieve armoede verkeren, alsmede verhoogde uitgaven voor andere sociale voorzieningen. Daarom menen wij dat het hiervoor genoemde complex van binnenlandse verschijnselen en van externe gevolgen (met name het streven naar een positieve handelsbalans en een toenemende particuliere kapitaalexport met de daarin opgesloten tendentie dat deze factor bijdraagt tot het ontstaan van een tekort op de kapitaalrekening) voor een deel uit de snelle technische vooruitgang te verklaren is.

Het moet nog eens worden herhaald dat wij hier te doen hebben met een nieuw maatschappelijk verschijnsel ¹⁰⁾, dat als een fundamentele verstoring in ons economisch stelsel optreedt en omschreven kan worden als een structurele wijziging in het mechanisme van de vorming van arbeidsinkomens en van de inkomensverdeling. Deze verandering verstoort het evenwicht tussen produktie en verbruik. Bovendien heeft het kortsluitingseffect in de geldstroom, dat door de automatisering is ontstaan, mede de situatie bevorderd dat ongeveer 20 pCt. van de Amerikaanse bevolking bevorderd dat ongeveer 20 pCt. van de Amerikaanse bevolking de hoogste welvaartsniveau heeft.

Samenvatting en conclusies.

1. Verschillende moeilijkheden die in het internationale betalingsverkeer optreden, hangen nauw samen met de toenemende labiliteit van de nationale economieën — in het bijzonder die van de Verenigde Staten. Deze instabiliteit is onder meer een gevolg van het deflatoire effect dat continu werkzaam is dank zij de sterke automatisering, een proces dat onomkeerbaar is. Het brengt een monetair kortsluitingseffect teweeg, waarbij de structuur van de geldstromen zich wijzigt.

2. Een herstel en versterking van de interne economische stabiliteit zal gunstig werken op de wereldvraag naar en de prijzen van grondstoffen. Het blijft echter — in afwachting daarvan — dringend gewenst extra waarborgen te scheppen voor een bescherming van de grondstoffen-

⁹⁾ Zie ook de analyse in het studierapport „Vrede als opgave en uitdaging”, Bijlage 2, Uitgave van de Stichting Vredesopbouw, Oegstgeest.

¹⁰⁾ Zie: „Automatie: dynamische drijfkracht naar een vernieuwd socialisme” door F. L. Polak in „Socialisme en democratie” van juli/augustus 1965.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

prijzen, omdat dit van groot belang is voor de ontwikkelingslanden.

3. Gezien de verwachting dat de internationale concurrentie zal verscherpen, zullen meer en meer industriële landen krachtig moeten automatiseren. Of ook hier het automatiseringseffect de nationale economieën spoedig zal dwingen te streven naar het verkrijgen van een positieve handelsbalans, en tekorten op de betalingsbalans te aanvaarden, zal er vooral van afhangen of de autoriteiten die het monetaire beleid bepalen, erin slagen tijdig compenserende maatregelen te nemen en nieuwe monetaire functies te creëren. Indien men hierin niet slaagt, zal ook de handel tussen de industriële staten onderling, welke ongeveer 45 pCt. van de wereldhandel omvat, meer en meer bemoeilijkt worden door importrestricties. Een groeiend economisch nationalisme zou daaruit dan resulteren en het gevaar van een nieuwe economische en politieke wereldcrisis snel naderbij brengen.

4. Wij menen dan ook dat er momenteel minder sprake is van een tekort aan internationale liquiditeiten, dat als een rem op de uitbreiding van de wereldhandel werkt. Wij hebben thans vooral te maken met de afremmende invloed die uitgaat van de internationale monetaire gevolgen, die voortspruiten uit de toenemende automatisering in de industriële landen. Daarnaast speelt een te gering vermogen van de ontwikkelingslanden een rol, nl. om via ruil een groeiende vraag naar industrieproducten te effectueren met behulp van een adequaat grondstoffenaanbod als tegenprestatie.

5. Het versterken van de buitenlandse koopkracht van

de ontwikkelingslanden kan met behulp van een prijsstabilisatietechniek voor grondstoffen worden ondersteund. In de kern is dit een nieuwe, complementaire methode die niet uitsluitend meer berust op het beginsel van de financiële rentabiliteit, maar daarnaast óók op politieke waarden, zoals de bescherming van de rechten van de mens, het bevorderen van economische stabiliteit, de bestrijding van armoede enz. In feite zien wij deze nieuwe ontwikkeling, zij het dan ook nog bescheiden en aarzelend, groeien. Men denke hierbij bijv. aan de technische bijstand, schenkingen en aan het Johnson-programma voor de bestrijding van armoede binnen de Verenigde Staten.

6. Ten einde de economie van de geïndustrialiseerde landen (buiten het communistisch blok) te stabiliseren, zal bij het hanteren van de monetaire instrumenten meer accent moeten vallen op de katalytische en sociale functie van de betalingsmiddelen. Een goede geldcirculatie door alle arteriën van het maatschappelijk leven zal daarbij een doel zijn, dat tevens gelijktijdig weer middel is om zowel de produktie, de verplaatsing en het verbruik van goederen en diensten te stimuleren en in onderling evenwicht te helpen houden.

7. Wanneer de daartoe noodzakelijke heroriëntatie van de nationale monetaire systemen plaatsvindt en de monetaire functies worden aangepast aan de huidige stand van technisch-economisch kunnen, wordt tevens de onmisbare grondslag gelegd waarop ook een gezonde verdere uitbouw van een internationaal doelmatig werkend betalingsstelsel kan rusten.

Wassenaar.

E. H. F. VAN DER LELY.

Verschuivingen op energiegebied

Er hebben zich gedurende de laatste vijftien jaren belangrijke verschuivingen op energiegebied voorgedaan en het valt naar het oordeel van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal te verwachten, dat aan dit proces vooralsnog geen einde zal komen. Maar daarover straks. Eerst willen wij liever wat zeggen over de verschuivingen welke reeds haar beslag hebben gekregen en die op zichzelf reeds interessant genoeg zijn. Men oordele:

Aandeel van de afzonderlijke energiebronnen in het totale verbruik

	1950	1960	1963	1964
	(in pCt.)			
Steenkool	74	54	45,8	43,2
Bruinkool	9	7	6,5	6,4
Aardolie	10	27	36,7	39,5
Aardgas	—	3	3,4	3,5
	7	9	7,6	7,6
Waterkracht	100	100	100	100

Bron: Brochure „Europa + Energie” van de E.G.K.S., 1964, blz. 13.

Deze veranderingen op de energiemarkt hangen volgens de E.G.K.S. samen met:

— de ontdekking en exploitatie van belangrijke nieuwe energievindplaatsen in verschillende delen van de wereld, onder invloed van economische en politieke factoren;

— revolutionaire veranderingen in de vervoertechniek door grotere tonnage en snelheid der schepen en daaruit voortvloeiende kostprijzdaling; uitgebreider toe-

passing van speciale transportmiddelen als pijpleidingen voor aardolie en methaangas, methaantankers en elektrische leidingen voor hoogspanning en zeer hoge spanning;

— vorderingen ten aanzien van de produktie van kernenergie;

— versnelde exploitatie van nieuwe energiebronnen binnen de Gemeenschap, in het bijzonder van aardgasvindplaatsen;

— negatieve (stillegging van mijnen) en positieve (produktiviteitsstijging) rationaliseringsmaatregelen in de kolengebieden der Gemeenschap ten einde de steenkoolproduktie aan te passen aan de op de Europese markt voor energie geldende nieuwe mededingingsomstandigheden.

In de brochure „Europa + Energie” van de E.G.K.S. voorspellen de schrijvers dat zich ook in de toekomst nog grote veranderingen zullen voltrekken. Hoe de energievoorzichten zich op lange termijn zullen ontwikkelen, wordt verder in deze brochure nagegaan. Het loont daarom alleszins de moeite, de inhoud van dit geschrift aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Vangen wij aan met iets te zeggen over de werkelijke verbruikscijfers van energie in de Europese Gemeenschap. Die zijn: 289,2 mln. ton S.K.E. ¹⁾ in 1950; 555,8

¹⁾ S.K.E. is een afkorting voor steenkoolequivalent, wat wil zeggen: de hoeveelheid energie welke vereist is om uit een willekeurige vorm van energie een calorische waarde te verkrijgen welke overeenkomt met die van een ton steenkool.

mln. ton S.K.E. in 1963 en 568,5 mln. ton S.K.E. in 1964. Het kolenverbruik is op ongeveer 250 mln. ton per jaar blijven stilstaan. Hier zijn de juiste cijfers: 1950: 213,4 mln. ton; 1960: 248,0 mln. ton; 1963: 254,7 mln. ton en 1964: 244,7 mln. ton.

Het aandeel van de afzonderlijke energiebronnen in het totale verbruik heeft een ingrijpende verandering ondergaan. In de eerste plaats is het aandeel van de kolen sterk teruggelopen (van 74 pCt. tot 43 pCt.). Het aandeel van de aardolie steeg daarentegen enorm (van 10 pCt. tot 39,5 pCt.). Het aardgas gaat met 3,5 pCt. een niet onaanzienlijke plaats bezetten. De kernenergie neemt in de energiebalans van de Europese Gemeenschap echter nog een zeer bescheiden plaats in.

In verband met de ontwikkeling van het aandeel der afzonderlijke energiebronnen in het totale verbruik in de Europese Gemeenschap is het interessant te constateren — zo lezen wij op blz. 12 der genoemde brochure — dat ook in de Verenigde Staten het vervangingsproces ten nadele van de kolen is verlopen. In 1913 werd 90 pCt. van de energiebehoefte gedekt door kolen en in 1939 nog 67,5 pCt., doch dit percentage was in 1955 teruggelopen tot 41 en in 1960 tot 33,5. Dit verschijnsel had plaats ten gunste van de aardolie (26 pCt. in 1960, tegen 18,5 pCt. in 1939) en vooral van het aardgas (34,5 pCt. tegen 9 pCt.) Deze verschuivingen gingen evenwel gepaard met een zeer sterke toename van de vraag. Weliswaar is de procentgewijze achteruitgang van de kolen aanzienlijk, doch uitgedrukt in absolute cijfers daalde het kolenverbruik in de Verenigde Staten slechts van 424,3 mln. ton in 1939 tot 389,8 mln. ton in 1960.

Wij mogen in dit verband herinneren aan de resolutie welke het Europese Parlement in juni van dit jaar heeft aangenomen, waarin werd gewezen op de aanhoudend snelle structurele verandering op de energiemarkt. Dit jaar — zo werd gezegd — zal vermoedelijk voor het eerst het aandeel van aardolie in de energievoorziening der Gemeenschap groter zijn dan het aandeel van de kolen. En voor het eerst zal meer dan de helft van de energiebehoeften der Gemeenschap door invoer worden gedekt. In 1963 hebben de landen van de Gemeenschap 165 mln. ton ruwe olie en 26 mln. ton geraffineerde produkten ingevoerd, wat ten opzichte van 1962 een vermeerdering betekent van 18 resp. 20 pCt.

Naar moet worden aangenomen, zal Europa de eerstkomende jaren nog op invoer van aardolie zijn aangewezen, tenzij de aardolie- of aardgasvondsten in de Noordzee groter worden.

Aan de brochure „Europa + Energie” ontleen wij verder dat de Europese uitvoerende organen — Hoge Autoriteit, E.E.G.-Commissie en E.G.A.-Commissie, de Europese Commissie voor Atoomenergie — de totstandbrenging van een gemeenschappelijke markt voor energie verlangen, welke gedurende een bepaalde overgangsperiode door bijzondere bepalingen voor de afzonder-

lijke energiebronnen moet worden voorbereid, met het doel de aanpassing van de kolenmijnindustrie te bespoedigen, de differentiatie van de bevoorradingsbronnen te verruimen en een begin te maken met een gemeenschappelijk beleid voor invoer en opslag.

Wij menen het hierbij te kunnen laten. De bedoeling van dit artikel was namelijk om aan te tonen dat er zich duidelijke verschuivingen op energiegebied hebben voorgedaan en daarover zal na het bovenmedegedeelde geen twijfel meer behoeven te bestaan.

Haarlem.

F. S. NOORDHOFF.

INGEZONDEN STUKKEN

Het cadeaustelsel

Wet en Praktijk

Over het verkopen met premie-aanbiedingen schrijft Drs. J. J. M. Oostenbrink in „E.S.B.” van 21 juli jl., blz. 673: „Deze bijbetalingssystemen konden ontstaan, omdat de wet met het geven van geschenken gelijk stelt het aanbieden van artikelen tegen een voor de schijn gevraagde prijs. Door nu voor een toegiftartikel een prijs vast te stellen die hoger is dan een voor de schijn gevraagd bedrag, valt men niet binnen de werkingssfeer van de wet”.

Dit is echter niet juist. In ons land was er al sprake van verkoop met premie-artikelen lang vóór de invoering van de Wet Beperking Cadeaustelsel. Zo is er tussen 1925 en 1930 een zeer succesvolle premie-aanbieding-campagne geweest bij de verkoop van Lux zeepvlokken: tegen inlevering van, naar ik meen, 6 doosdeksels met betaling van f. 2,50 kon de klant toen een Kodak fotoestel krijgen, waarvoor de gangbare winkelprijs f. 7,50 bedroeg. Verder heeft de verkoop met premie-aanbiedingen in de Verenigde Staten een veel hogere vlucht genomen dan bij ons, hoewel men daar geen wettelijke beperkingen van cadeaustelsels kent. Ten slotte wordt in ons land een bijzonder geslaagde premie-aanbieding-campagne gevoerd door Castella met gouden munten à f. 17,25; daarnaast past Castella óók een doeltreffend ander systeem toe, dat meer op een cadeaustelsel lijkt.

De opbloei van de verkoopbevordering d.m.v. aanbidding van premie-artikelen tegen iets meer dan de inkoopprijs houdt noch historisch, noch logisch verband met de Nederlandse wet op het cadeaustelsel. Het heeft er in feite niets mee te maken. De aangehaalde zinnen staan trouwens vol misleidende termen. Gouden munten, koelkasten, elektrische koffiemolens enz. zijn noch „bijbetalingsartikelen”, noch „toegiftartikelen”. „Een prijs die hoger is dan een voor de schijn gevraagd bedrag” is een insinuerende typering van een prijs: zij suggereert, dat dit een prijs is waarop de leverancier

(I.M.)

DE VRIES ROBBÉ & Co. N.V.

toelegt. Iets verderop gaat de schrijver zelfs zo ver, te poneren dat de „prijszetting van de „stunt“-artikelen niet op een economisch verantwoorde calculatie is gebaseerd, en de kosten ten dele zijn verdisconteerd in de prijzen van het levensmiddelenassortiment, resp. van het hoofdartikel waarvan de omzet door deze acties moet worden gestimuleerd”.

Slechts een zekere onbekendheid met het onderwerp moet de schrijver tot zulke uitlatingen hebben verleid. In het vakjargon van de marketing heet een premie-aanbieding een „self-liquidator”, in de zin dat de premie-aanbieding al haar kosten zelf moet opbrengen. Bijv. een wasmiddelenfabrikant of een supermarktcern kan bij een goede inkoop (in de inkoop ligt de sleutel) soms een partij populaire, duurzame consumptiegoederen verkrijgen tegen een prijs van bijv. 60 pCt. van de gangbare verkoopprijs in de winkel. Als zij die op basis van hun kostprijs — dus 60 pCt. plus bijv. 6 pCt. voor manipulatiekosten — tegen 2/3 van de normale winkelprijs aan hun afnemers aanbieden, mits deze daartoe wat zegeltjes of uitknipsels inleveren, dan kost hun dat geen cent. Maar wèl bevordert het de omzet van hun regelmatige verkopen, en het bezorgt hun consumenten een voordeel.

Een premie-artikel is van een geheel ander type dan een toegiftartikel. De waarde van een toegiftartikel ligt in de orde van grootte van enige dubbeltjes, voor een premie-artikel kan de waarde f. 50 tot f. 1.000 zijn. Men is in ons land nog maar aan het begin van de verkoop met premie-artikelen. Dit is namelijk een moeilijke materie, waaraan een ondeskundige verkoopbevoorderaar zijn vingers lelijk kan branden. De heer Oostenbrink roerde al het tere punt van de „vergelijkbare winkelwaarde” aan: als er bij een premie-aanbieding een te hoge vergelijkbare winkelwaarde wordt genoemd, wordt de actie een boemerang voor de initiatiefnemer. De vakhandel zal dan de aandacht op de misleiding vestigen, hetgeen een blamage is voor de premie-aanbieder. Of de consumenten kopen dan niet (en laten hem met een onverkoopbare voorraad premie-artikelen zitten), of zij kopen wel, maar heraan daarna dat zij bij de neus zijn genomen en krijgen dan een duurzame antipathie tegen de leverancier die hen misleidde. Het is theoretisch wel denkbaar, dat iemand een premie-artikel met subsidie aan de man brengt; dan zou het half een cadeau zijn en dus een ontduiking van de Wet Beperking Cadeaustelsel kunnen zijn. In werkelijkheid is dat, voor zover mij bekend, nog nooit voorgekomen. Het zou mij zeer verwonderen, als de heer Oostenbrink daarvan één concreet voorbeeld zou kunnen noemen.

Waar gaat het nu in werkelijkheid om? Het werken met premie-aanbiedingen neemt voortdurend toe, om-

dat dit 1. niet kost wat een cadeaustelsel zou moeten kosten; 2. meer spectaculaire mogelijkheden biedt, en 3. meer gevarieerde toepassingen geeft; voorts 4. omdat dit een verkoopbevorderend middel is dat ook kleine fabrikanten zich kunnen veroorloven, die niet groot genoeg zijn om de kosten te dragen van het veel en op grote schaal reclame voeren. Door de toenemende toepassing van het doen van premie-aanbiedingen gevoelt het bedrijfsleven steeds minder behoefte aan toepassingen van het cadeaustelsel. Dit verwezenlijkt dus het doel van de Wet Beperking Cadeaustelsel, nl. de verbreiding van het cadeaustelsel te beperken. Vanuit de doelstelling van die wet gezien is de nu plaatsvindende ontwikkeling dus bepaald toe te juichen.

Het gaat de heer Oostenbrink echter om iets anders. Hij zou willen dat „de rechter een bepaalde praktijk als zijnde in strijd met de algemene norm verbiedt”, dus dat dezelfde concurrentiebeperkende gedachte, die aan de Wet Beperking Cadeaustelsel ten grondslag ligt, in veel wijdere zin zou worden toegepast. Dat kan een standpunt zijn, maar dan moet men daar betere argumenten voor aanvoeren.

Hilversum.

Dr. F. W. C. BLOM.

NASCHRIFT

Reeds van vóór de eeuwwisseling dateert de toepassing van allerlei vormen van cadeaustelsel als concurrentiewapen en vanaf die tijd klonk ook de roep om een wettelijke regeling van deze materie, welke er eerst in 1955 is gekomen (Wet Beperking Cadeaustelsel). Door de in deze wet vastgelegde beperking van de cadeaumogelijkheden ontstond een nieuwe situatie, waarin door betrokkenen moest worden bezien welke toepassingsmogelijkheden er waren overgebleven. De gezochte opening lag op het terrein van de bijbetalingssystemen, die in de wet immers buiten beschouwing waren gebleven.

Het zij gaarne toegegeven dat deze vorm op zichzelf niet nieuw was, maar door de gewijzigde situatie ontstond noodzakelijkerwijs een hausse in de toepassing ervan, terwijl er in de „vrije” decennia vóór 1955 geen reden was dit systeem boven andere te prefereren, anders dan op grond van een afweging van de voor- en nadelen van alle denkbare systemen. Zo bezien is er dan ook stellig zowel een historisch als een logisch verband tussen de Wet Beperking Cadeaustelsel 1955 en de praktijk van de bijbetalingssystemen na 1955. „Dat deze *in feite* (cursivering van mij) niets met elkaar te maken hebben”, zoals de heer Blom meent, is niet juist, tenzij hij zou kunnen bewijzen dat de huidige omvang van de mate van toepassing van deze methode van verkoopbevordering ook zonder de wet van 1955 zou zijn bereikt, hetgeen een moeilijk bewijsbare zaak lijkt.

Waarom mijn termen „bijbetalingsartikelen” en „toegiftartikelen” zo misleidend zijn, ontgaat mij, temeer omdat mijn definitie ervan in de zinsnede onmiddellijk boven de door de heer Blom geciteerde passage bij hem geen kritiek ontmoet en dus blijkbaar zijn instemming heeft. Overigens is de term „premie-artikel” natuurlijk evenzeer bruikbaar, terwijl men ook best kan afspreken het gebruik van elk der termen voor een bepaald doel te reserveren, en deze bijv. af te laten hangen van de waarde van het betreffende artikel.

(I. M.)

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

Dit raakt overigens de kern van onze discussie niet, omdat wij beiden spraken over het verschijnsel dat in mijn definitie is vastgelegd. Door het verband te ontkennen tussen de huidige toepassing van bijbetalingssystemen enerzijds en de Wet Beperking Cadeaustelsel anderzijds, komt de heer Blom tevens tot zijn conclusie dat door de toenemende toepassing van het systeem van premie-aanbiedingen het bedrijfsleven steeds minder behoefte gevoelt aan toepassingen van het cadeaustelsel. Wie wel samenhang ziet tussen de grote bloei van de bijbetalings-systemen na 1955 en de invloed van de wet van 1955 kan deze conclusie uiteraard niet delen, evenmin als de opvatting dat, gezien vanuit de doelstelling van die wet, de nu plaatsvindende ontwikkeling is toe te juichen.

Wat betreft de kwestie van de prijszetting van het premie-artikel en de resultaten van de acties: dat een premie-aanbieding „self liquidating” moet zijn, is als uitgangspunt en beginsel even vanzelfsprekend als het feit dat overschatting van de vraag en de daaruit resulterende overschotten van zo'n artikel in de praktijk wel eens tot tegenvallers leiden. Een dergelijke afloop geschiedt dan echter aanmerkelijk geruislozer dan de aankondiging van de actie. „Self liquidating” is de actie dan niet meer te noemen; het verlies wordt dan in wezen een subsidie. Waarom zou zo'n geval theoretischer en verwonderlijker zijn dan wanneer van andere ondernemersactiviteiten met hun inherente risico's sprake is?

De problematiek rond de „vergelijkbare winkelwaarde” wordt door de heer Blom wel iets te simplistisch voorgesteld. Hij is van mening dat een actie waarbij een te hoge vergelijkbare winkelwaarde wordt opgegeven gedoemd is te mislukken c.q. tot blijvende schade voor de initiatiefnemer zal leiden, omdat de vakhandel de aandacht op deze misleiding zal vestigen. Zo eenvoudig ligt dit echter niet en deze bewering van de heer Blom vindt ook geen bevestiging in de praktijk. In zijn stelling gaat de heer Blom er impliciet van uit dat a) de consument bij aankondiging van een premie-actie zich bij de vakhandel gaat oriënteren omtrent de (mogelijke?) vergelijkbaarheid van prijs en kwaliteit alvorens tot eventuele deelneming aan de premie-actie te besluiten en b) de consument niet gevoeliger is voor aantrekkelijk klinkende mededelingen van een sociaal voelende prijsbreker dan voor de argumentatie van een vakhandel die door het odium van te hoge prijzen in het defensief wordt gedrongen. Aan beide voorwaarden wordt in de praktijk niet of

hoogstens in incidentele gevallen voldaan; de stelling van de heer Blom gaat daarom in zijn algemeenheid niet op.

Wat de laatste alinea van de heer Blom betreft kan ik kort zijn: hij heeft mij op dit punt niet begrepen. In mijn artikel heb ik melding gemaakt van de suggesties van Prof. Snijders over een mogelijke wettelijke regeling van het Ordelijk Economisch Verkeer, die dan mede de huidige cadeauwet zou moeten vervangen. Een systeem waarbij de rechter, bij de interpretatie van in de wet vastgelegde normen voor ordelijkheid, een actieve rol zou spelen behoeft toch niet te betekenen dat „*dus* (cursivering van mij) dezelfde concurrentiebeperkende gedachte, die aan de Wet Beperking Cadeaustelsel ten grondslag ligt, in veel wijdere zin zou worden toegepast”. Dat het mij hierom zou gaan is in mijn artikel niet te lezen. Daarvoor zou ik dan ook inderdaad betere argumenten moeten aanvoeren.

Voorburg.

Drs. J. J. M. OOSTENBRINK.

Een agrarische autarkie voor de Euromarkt?

Naar aanleiding van het naschrift van de heer Wartna („E.-S.B.” van 8 september 1965) zou ik er — ter vermijding van misverstand — op willen wijzen dat het in mijn com-

N.V. PHILIPS' TELECOMMUNICATIE INDUSTRIE HILVERSUM

Bij onze afdeling **Administratieve Organisatie** bestaat de mogelijkheid tot plaatsing van enkele

staffunctionarissen

die belast zullen worden met het ontwerpen van informatiesystemen met betrekking tot produktiebesturing en industriële administratie.

Onze gedachten hiervoor gaan uit naar kandidaten met een diploma HTS-E, SPD of MO Boekhouden. Ook zij wiens studie voor accountant zich in een gevorderd stadium bevindt kunnen reflecteren.

Sollicitaties worden gaarne ingewacht op onze afdeling Personeelszaken, Postbus 32 te Hilversum.

mentaar niet slechts om prijseffecten gaat maar inderdaad en in de eerste plaats om *produktie*-effecten. (Over het prijseffect merkte ik slechts zijdelings op, dat ook dit effect een wijziging zou ondergaan bij één van de door mij ingevoerde veronderstellingen).

De heer Wartna berekent het statische *inkomensverlies* als gevolg van een transfer van produktiefactoren uit industrie naar landbouw; mijn commentaar vestigt de aandacht — bij een bepaalde m.i. niet irreële veronderstelling — op het dynamische *tegeneffect* als gevolg van een transfer van produktiefactoren uit minder produktieve naar meer produktieve gebieden binnen de landbouw zelf.

Ten slotte vraag ik mij af, of de door mij met betrekking tot de hoogte van de gemeenschappelijke landbouwprijzen gebruikte twee uitgangspunten inderdaad als extreem kunnen worden beschouwd. Het eerste alternatief — gemiddelde van de voorheen geldende, uiteenlopende nationale landbouwprijzen — is ten slotte het feitelijk gebleken uitgangspunt van het tot nu toe gerealiseerde E.E.G.-landbouwprijsbeleid zelf. Het andere uitgangspunt — gemeenschappelijke landbouwprijs die (al dan niet gerealiseerd met behulp van subsidies) tegen de hoogste nationale prijzen aanligt — is misschien wel extreem te noemen, doch lijkt mij desondanks een noodzakelijke voorwaarde voor de praktische verwezenlijking van de door de heer Wartna geschetste landbouwautarkie met de door hem berekende omvang van het inkomensverlies.

P. T. POHARNOK.

's-Gravenhage.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incourante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De gebruikelijke en derhalve verwachte najaarskrapte op de geldmarkt heeft tegen eind september en het eerste deel van de maand oktober snel om zich heen gegrepen. De oorzaken zijn duidelijk, nl. het in dezelfde richting werken van twee verkrappende factoren: tot eind september de zich uitbreidende bankbiljettenomloop en over de ultimo heengaan de omvangrijke overschot van betalingen aan de Staat. De weinig doelmatige inning, althans van het standpunt van de markt, van de voorlopige aanslagen van de vennootschapsbelasting ligt aan dit laatste ten grondslag. De bankpapieromloop is in de 4 oktober eindigende weekstaatperiode met f. 95 mln. opgelopen, de Staat zag in ditzelfde tijdvak zijn tegoed bij de Centrale Bank met f. 329 mln. stijgen. Niettegenstaande de banken f. 152 mln. voorschotten in rekening-courant bij De Nederlandsche Bank opnamen, daalde hun saldo met f. 220 mln. tot nog geen f. 45 mln. Het verplichte tegoed ingevolge de kredietrestrictieregeling bedraagt tot 15 oktober f. 111 mln. Tegenover de verkrappende factoren stond slechts een toevoer van f. 45 mln. wegens afdracht van valuta aan De Nederlandsche Bank.

Bij de KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE PAPIERFABRIEK N.V. te Maastricht

kan op de **Bedrijfs Economische Dienst**
geplaatst worden een

economisch doctorandus

met opleiding in de kwantitatief-economische studierichting, bedrijfseconomische variant.

Deze functionaris zal bij gebleken geschiktheid benoemd worden als plaatsvervangend chef van de bedrijfseconomische dienst. Hij zal de chef van deze afdeling moeten assisteren bij bedrijfseconomische problemen. Zijn hoofdtaak zal echter bestaan uit het zelfstandig uitwerken van problemen op het gebied van de operationele research.

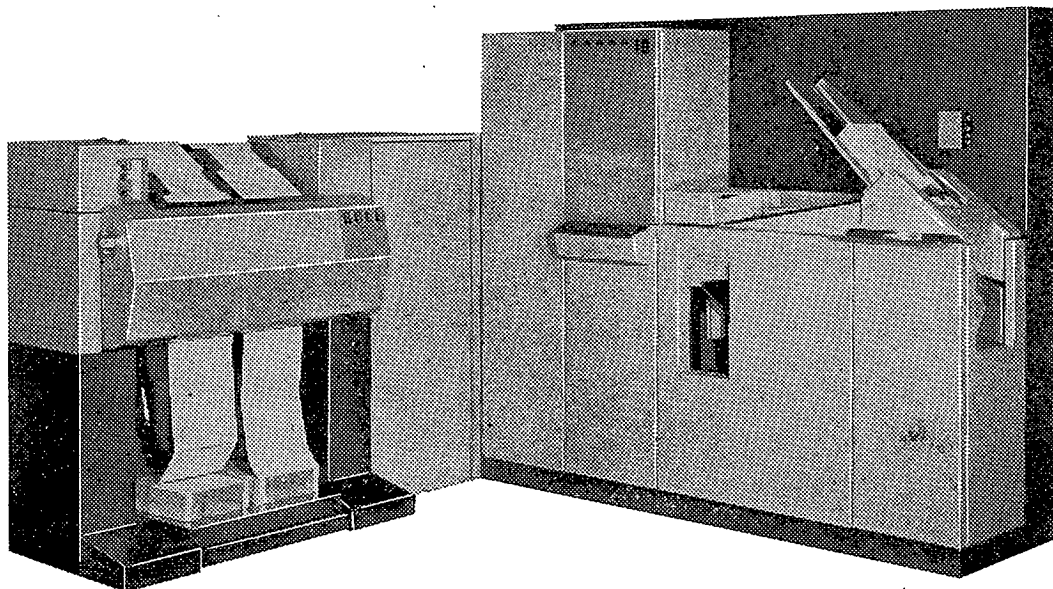
Leeftijd: bij voorkeur tussen 25 - 35 jaar.

Brieven met uitvoerige gegevens omtrent opleiding en ervaring, onder bijvoeging van een recente pasfoto, te richten aan de afdeling Personeelszaken, Maasmolendijk 27 te Maastricht.

GAMMA 10 de complete **COMPACT** computer voor alle middelgrote bedrijven

- bijzonder kleine opstellingsruimte
- ogenblikkelijk te installeren en in gebruik te nemen (geen air-conditioning)
- alle bewerkingsfasen - lezen, ponsen, rekenen en schrijven - hebben gelijktijdig plaats en zijn gecontroleerd
- volledig geregistreerd programma (geen schakelborden)
- kortste en eenvoudigste instructies ter wereld
- optimale verhouding kosten/prestaties (kosten verwerking loonadministratie bijv. circa 1/3 van vroeger)
- programma's en papier snel en eenvoudig te verwisselen
- gelijktijdig afdrukken in normaal en C.M.C. 7-schrift
- mogelijkheid koppeling documentenlezer voor formulieren met C.M.C. 7-schrift
- desgewenst ponsbandinvoer
- mogelijkheid bijponsen in oorspronkelijke kaarten.

BULL

GENERAL **ELECTRIC**

BULL NEDERLAND
Vliegtuigstraat 26, Amsterdam-W.,
tel. (020) 15 89 55

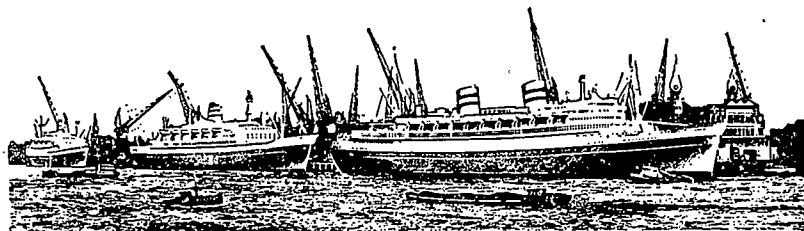
* GENERAL ELECTRIC IS EEN DOOR GENERAL ELECTRIC COMPANY USA GEDEPONEERD HANDELSMERK

Het ligt voor de hand, dat de geldmarktrenté scherp op de ontwikkeling heeft gereageerd. Nadat in de laatste helft van september de daggeldrente reeds van 2 pCt. naar 3 pCt. was opgelopen, volgde in de eerste week van oktober een verhoging in twee etappes tot 4 pCt.

Kapitaalmarkt.

Veel eerder dan menigen had verwacht, gaat de Staat een beroep op de publieke kapitaalmarkt doen. In de Miljoenennota immers was naar voren gebracht, dat de dekking op de open markt van de staatsuitgaven zich niet meer binnen een kalenderjaar zou afspeelen, doch dat de Minister de periode 1 juli 1965-31 december 1966 als één geheel wenste te zien. Thans blijkt, dat het niet de bedoeling is het aantrekken van de benodigde middelen naar de toekomst te verschuiven, maar reeds thans een zo groot mogelijk beroep op de markt te doen. Dit moet onder de huidige omstandigheden wel leiden tot een versterking van de heersende spanningen, doch wellicht is dit ook de bedoeling. Er moet in onze economie ruimte worden geschapen voor een uitbreiding van de voorziening in de collectieve behoeften en dat zal voor een belangrijk deel moeten plaatsvinden door de verdringing van de bestedingen in de private sector. Door middel van belastingverhoging zal een poging worden gedaan om de particuliere consumptie omlaag te drukken. Door de kapitaalmarkt zoveel mogelijk te draineren, met handhaving van de huidige rentevoet of wellicht zelfs rentestijging als gevolg, zal het investeringsniveau mogelijk verder onder druk komen.

De Minister van Financiën is tot een nieuw emissiesysteem overgegaan. Het gevraagde bedrag zal eerst na de inschrijving worden vastgesteld. Dit leidt ertoe dat alleen reële inschrijvingen zullen worden ontvangen. Het oordeel van de markt ten aanzien van het geboden rendement en de waarschijnlijke toekomstige ontwikkeling van de markt, zullen de omvang van de inschrijvingen bepalen. Wat de markttrenté betreft, deze heeft sedert eind augustus wederom een stijgende richting ingeslagen en is, gemeten aan het gemiddeld rendement van langlopende staatsleningen, geleidelijk van 5,48 pCt. tot 5,63 pCt. op 7 oktober jl. opgelopen. De nieuwe lening (uitgiftekoers 99 $\frac{1}{4}$ pCt., rente 5 $\frac{3}{4}$ pCt.) levert een rendement van 5,83 pCt. Er is dus een marge, maar deze zal tot 21 oktober, de dag van inschrijving, eerder inkrimpen dan groter worden. De vorige, met succes in juni uitgegeven, Staatslening had bij de uitgifte (koers 98 $\frac{1}{2}$ pCt., rente 5 $\frac{3}{4}$ pCt.) een rendement van 5,91 pCt. bij een effectief markttrendement toentertijd van 5,50 pCt. De nieuwe lening is dus veel scherper ge-

De HOLLAND-AMERIKA LIJN vraagt voor het Hoofdkantoor te Rotterdam een academisch gevormde

econoom

Zijn taak zal - na een inwerkperiode van ± 1 jaar - bestaan in het leidinggeven aan een aantal employé's, die de variabele kosten van de vloot analyseren, teneinde tot verbetering van de efficiency bij het opereren met de vloot te komen.

De gezochte functionaris zal enige jaren administratieve ervaring moeten hebben; bij voorkeur ook met het maken van kostenanalyses.

Geboden wordt een zelfstandige werkring met goede honorering, ruime secundaire voorzieningen, waaronder een premievrij pensioen.

Brieven met uitvoerige gegevens te richten aan de Afd. Personeelszaken van de Holland-Amerika Lijn, Wilhelminakade 86, Rotterdam.

Holland-Amerika Lijn
ROTTERDAM

calculeerd dan de oude. De Minister van Financiën heeft dan ook niet bang te zijn dat hij onder het geld zal worden bedolven.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	1 okt. 1965	8 okt. 1965
Algemeen	405	410 — 357	365	363
Internationale concerns	568	583 — 505	519	518
Industrie	355	371 — 320	325	322
Scheepvaart	146	155 — 136	142	139
Banken en verzekering	236	243 — 187	191	189
Handel enz.	170	180 — 162	166	165

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Koninklijke Petroleum	f. 158,20	f. 143,30	f. 144,80
Philips G.B.	f. 145	f. 117,70	f. 119,80
Unilever	f. 141,80	f. 135	f. 134,60
A.K.U.	454 $\frac{3}{4}$	444	425
Expl. Mij. Scheveningen	220	175	175
Hoogovens, n.r.c.	541	505	504 $\frac{3}{4}$
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911 $\frac{1}{2}$	840	835 $\frac{1}{4}$
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 56,30	f. 55,10
Nationale Nederlanden, c.	784	592	590 $\frac{1}{4}$
Robeco	f. 224,40	f. 226	f. 226

New York.

Dow Jones Industrials	874	930	938
-----------------------------	-----	-----	-----

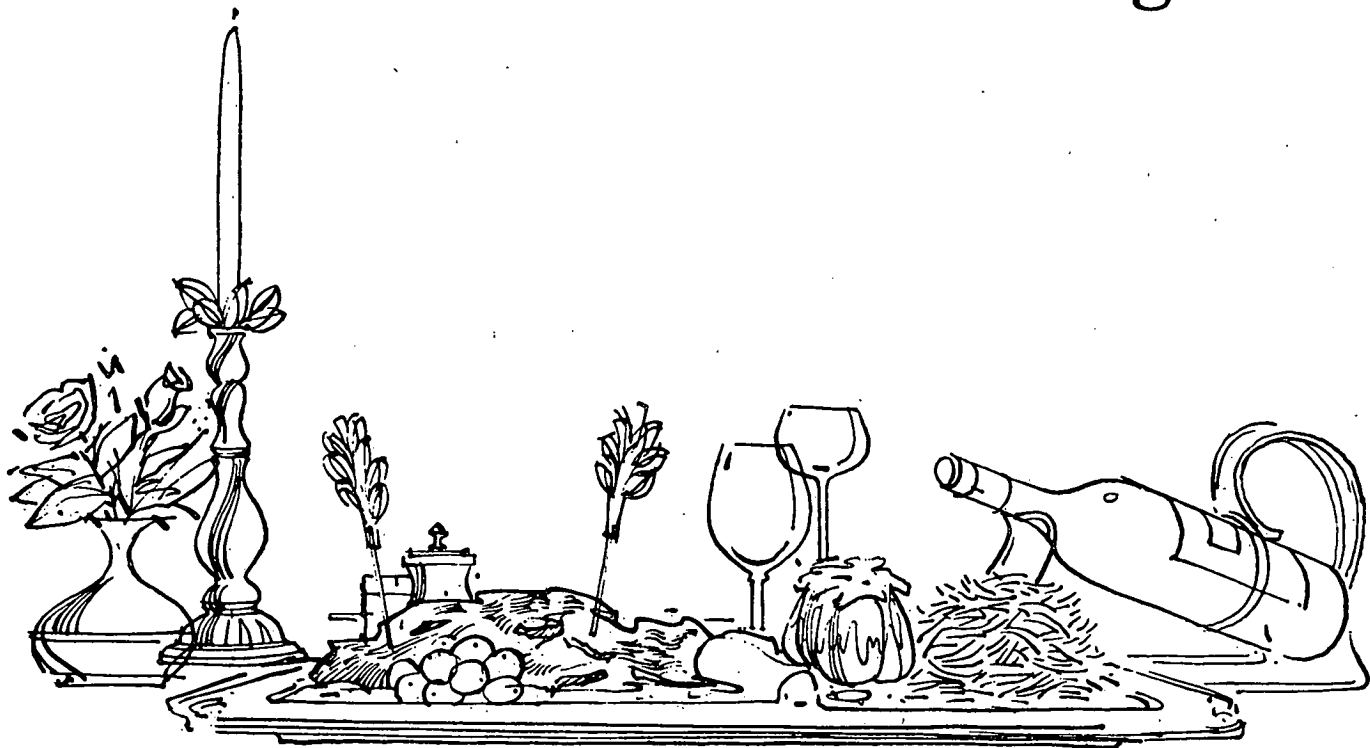
Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,17	5,55	5,63
Aandelen: internationales b) ..	3,4	.	.
lokales b) ..	3,3	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	3 $\frac{7}{16}$	4 $\frac{1}{4}$	4 $\frac{1}{8}$

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.
E.-S.B. 13-10-1965

Filet de boeuf Govia Dina Stroganoff

Vandaag spreken wij niet over nylon of plastic of energievoorziening. Nee, vandaag gaan toevallig onze gedachten uit naar bijv. Cotelette de Veau en Surprise of — als u dat prefereert — naar een Filet de Boeuf Govia Dina Stroganoff (jazeker, u vindt het recept hiernaast).

„Maar wat”, denkt u, bedachtzaam uw glas St. Julien Médoc opheffend, „wat hebben Staatsmijnen eigenlijk met mijn diner te maken?”

Welnu, vermoedelijk is dat bijzonder veel. Want die Italiaanse tuinder immers die voor uw haricots verts zorgde en voor uw céleri, of de Surinaamse landbouwer, die de basis legde van uw timbale de riz, de Amerikaanse farmer die het graan deed groeien voor dat knappende schijfje brood bij uw soep... de vee fokker die alles met uw Filet de Boeuf te maken heeft... Zij allen hebben mede — hoogstwaarschijnlijk — hun plezierige opbrengsten te danken aan kleine grijzige korreltjes. En deze korreltjes heten kort, krachtig en internationaal: STAMIFERT.

Voor de leek is het allemaal kunstmest. Kunstmest natuurlijk voor Nederland maar ook — en misschien vooral (omdat daar honger iets anders betekent dan hier) — voor Irak, Oeganda, Mexico...

En straks beginnen Staatsmijnen weer een geheel nieuwe activiteit, die nóg duidelijker verband houdt met de voeding van mens en dier: het maken van kristallijne aminozuren, essentiële bouwsteen voor eiwit. Het eerste produkt in een mogelijke reeks heet lysine. Voor het eerst in de wereld op grote schaal en zeer zuiver geproduceerd bij Staatsmijnen in Limburg. En dat zou wel eens van enige betekenis kunnen zijn. In het bijzonder voor mensen elders in de wereld, die bijna nog nooit biefstuk hebben gegeten.

Recept Filet de Boeuf Govia Dina Stroganoff (door de Heer W. Tissen, chefkok Grand Hotel te Heerlén) voor 4 personen: 1 pond ossehaas, 1 flinke fijn gesneden ui, 1 glas wodka, 1 kop zure room, 2 lepels witte wijn of bouillon, 1 mespunt mosterd, sap van een halve citroen, 1½ eetlepel bloem, wat peper, zout, gehakte peterselie en 150 gram boter. De ossehaas in reepjes snijden van 5 cm lang en 2 cm breed. In een braadpan 100 gram van de boter goed heet laten worden. Hierin het vlees even scherp aanbraden. Het vlees uit de pan nemen en de braadjus flamberen met de wodka. De bloem er goed bij roeren en de jus afblussen met de bouillon of witte wijn. Nu de kop zure room toevoegen en het geheel even laten koken tot de saus gebonden is. In de rest van de boter de fijngehakte ui goudgeel fruiten en bij de saus doen. Naar smaak zout, peper, de mespunt mosterd en het citroensap toevoegen. De saus nu even laten doorkoken en passeren (afzeven). Het vlees op de schaal dressereren en met de saus bedekken. De Heer Tissen serveert hierbij tomaten gevuld met doperwtten, franse sperzieboontjes en Parijse aardappeltjes.

STAATSMIJNEN GROEIEN UIT HUN NAAM

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Schadeverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM - ARNHEM

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V.

te Amsterdam

heeft gelegenheid tot plaatsing van een pas afgestudeerde

ACCOUNTANT

(lid N.I.v.A. of V.A.G.A.)*

Geboden wordt een interessante werkring welke raakt aan de aspecten van het bankwezen in de ruimste zin. Aan het verrichten van

ZELFSTANDIGE ONDERZOEKEN

in het kader van het toezicht op het kredietwezen zal een inwerkperiode voorafgaan.

Gedagiden die menen de kwaliteiten voor een juiste vervulling van de bovenomschreven functie te bezitten worden uitgenodigd brieven met gegevens omtrent persoon, opleiding en ervaring, onder vertrouwelijk couvert, te richten aan de Directeur-Secretaris van De Nederlandsche Bank N.V., Oude Turfmarkt 127 te Amsterdam.

* Ook zij, die binnenkort hun accountantsstudie voltooiën, kunnen reflecteren.